

บทที่ 4

เรื่องเล่ากับการเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน

นอกจากรายงานสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการข่มขืนและการละเมิดสิทธิมนุษยชนของไทยใหญ่ เช่น ใบอนุญาตข่มขืน เรื่องของผู้หญิงไทใหญ่ได้รับการนำเสนอมาตลอด ในส่วนนี้ จะนำเสนองานเขียนเกี่ยวกับผู้หญิงไทใหญ่สามเรื่อง คือ “รอยสักของนางหาญ” ใน แผ่นดินฉานในม่านหมอก โดย นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว (2552) Twilight in Burma โดย Inge Sargent (Sargent, 1994) และ The White Umbrella โดย Patricia W. Elliot (Elliot, 2006) สองเล่มหลังเป็นหนังสืออัตชีวประวัติชีวประวัติตามลำดับ และ เรื่องแรกเป็นบทความในหนังสือรวมบทความ เพื่อแสดงให้เห็นการเขียนและเรื่องเล่าในพื้นที่ รูปแบบ และ เนื้อหาที่แตกต่าง ภายใต้จุดประสงค์เพื่อการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิมนุษยชน ต่อสถานการณ์และผู้หญิงไทใหญ่ เรื่องเล่าทั้งสามมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจต่อบุคคลภายนอกถึงสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในรัฐฉาน โดยใช้วิธีการนำเสนอที่แตกต่างจากรายงานสิทธิมนุษยชน แต่นับว่ามีผลในการสร้างความเข้าใจถึงสถานการณ์ที่รัฐบาลทหารพม่ากระทำต่อประชาชนในระดับต่างๆ ทั้งสามัญชนและชนชั้นนำ ซึ่งประสบเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนต่างรูปแบบกัน

The White Umbrella: A Woman's Struggle for Freedom in Burma โดย Patricia Elliot (2006) เป็นงานเขียนอัตชีวประวัติ โดยนักเขียนสตรีตะวันตก บนพื้นฐานความทรงจำของมหาเทวีเฮือนคำ มหาเทวีองค์สุดท้ายแห่งยองห้วย และ สุภาพสตรีหมายเลขหนึ่งของเจ้าส่วยไต ประธานาธิบดีคนแรก และคนสุดท้ายของสหภาพม่า และเจ้าช้าง ณ ยองห้วย บุตรชาย ที่เข้าป่า ร่วมจับอาวุธต่อต้านรัฐบาลทหารพม่า Twilight over Burma: My Life as a Shan Princess (Sargent, 1994) เป็นงานเขียนอัตชีวประวัติกึ่งนิยาย มีทั้งส่วนที่เป็นอัตชีวประวัติที่มีหลักฐานสามารถพิสูจน์ได้และส่วนที่เป็นจินตนาการเกี่ยวกับชะตากรรมของผู้หายสาบสูญ โดยผู้เขียนเอง ทั้งสองเรื่องเป็นเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นสูง คือเจ้านาง หรือภรรยาของเจ้าผู้ปกครองเมืองในรัฐฉาน บอกเล่าประวัติศาสตร์ช่วงก่อนนายพลเนวิน ทำการรัฐประหารรวบอำนาจเบ็ดเสร็จในพม่า และฉีกสัญญาปางโหลง อันเป็นสัญญาที่ชนเผ่าตกลงว่าหลังอังกฤษให้เอกราช รัฐของชนเผ่าจะมีการปกครองตนเองเป็นอิสระ หลังจากนั้น เจ้านางต่างๆ ที่รอดชีวิตมาจากระบอบเผด็จการทหาร ออกมาเล่าเรื่องชีวประวัติและอัตชีวประวัติในฐานะประจักษ์พยานของความรุนแรงที่มีต่อประชาชนและครอบครัวของเจ้าเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน ส่วน “รอยสักของนางหาญ” เป็นเรื่องของสตรีสามัญ ชนชั้นกลางและ

ชนชั้นล่าง ใน แผ่นดินนรกในม่านหมอก (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552) ที่เข้าร่วมการต่อสู้กับกลุ่มติดอาวุธ Shan United Revolutionary Army ช่วง ค.ศ. 1969-1985 (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น.15) หลังจากที่เจ้าฟ้าและเจ้านางต่างพาครอบครัวเท่าที่จะรวบรวมได้อพยพไปอยู่ต่างประเทศแล้ว

ก่อนที่จะทำความรู้จักผู้หญิงอื่นๆ นอกบริบทรายงานสิทธิมนุษยชน ลองสำรวจภาพตัวแทนของผู้หญิงพม่า ในสายตา ออง ซาน ซูจี สัญลักษณ์ของนักต่อสู้หญิง ใน Burma: Voice of Women in Struggle ว่าเป็นอย่างไร

ผู้หญิงถือว่าเป็นผู้ดูแลบ้าน ดูแลเตาไฟ ที่ครอบครัวล้อมวงพร้อมหน้า เป็นผู้ถักทอสายใยนุ่มละมุนแต่แข็งแกร่งกว่าเหล็กกล้า . . . แต่เมื่อต้องระเห่เร่ร่อน ไม่มีอำนาจเหนือชีวิตตนเอง ต้องพักพิงในค่ายผู้ลี้ภัย จะคาดหวังว่าผู้หญิงเหล่านี้จะใช้ความสามารถของตนเองในการดูแลบ้านเรือนได้อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น จะใช้ความสามารถอื่นๆ ที่มีอยู่สร้างสังคมที่ดีและมีความสุขขึ้นได้อย่างไร ... (Aung San, 1999, pp. 4-5)

นี่คือสิ่งที่ปรากฏลักษณะของผู้หญิงพม่า รวมทั้งผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ หน้าที่ต่อบ้านเรือนและครอบครัวมาก่อนเหนือสิ่งใด ดังนั้น นางอองซาน ซูจี จึงเป็นผู้หญิงพิเศษ ที่สามารถต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเพราะมีผู้อื่นเข้ามารับหน้าที่จัดการดูแลครอบครัว เนื่องจากเธอเป็นผู้หญิงชนชั้นสูง) นี่คือการประกาศการละเมิดสิทธิในพื้นที่ส่วนตัว ในครัวเรือน การที่ผู้หญิงไม่สามารถทำหน้าที่ดูแลครัวเรือนได้เต็มศักยภาพ และไม่สามารถสร้างครอบครัว อันเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานให้มีความสุข เธอจะสร้างสังคมที่มีสุขได้อย่างไร เรื่องเล่าเหล่านี้เกิดขึ้นนอกกรอบความรู้สิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องเล่าของทั้งอดีตเจ้าหญิง มหาเทวี และ ผู้หญิงธรรมดาสามัญ ที่ต่างแสดงให้เห็นว่า ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากรัฐบาลพม่า มีมิติหนึ่งที่เป็นอย่างไร นางอองซาน ซูจีพูด นั่นคือ แม้พวกเธอจะไม่ได้เป็นเหยื่อของอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ พวกเธอต่างได้รับผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน กันทั่วหน้า ในพื้นที่ส่วนตัว

เรื่องเล่ากับสิทธิมนุษยชนในคำให้การ

ชีวประวัติ และอัตชีวประวัติ

เรื่องทั้งสามเป็นการเล่าเรื่องนอกวาทกรรมสิทธิมนุษยชนโดยใช้ คำให้การ ชีวประวัติ และอัตชีวประวัติ ในการถ่ายทอดผลกระทบจากรัฐบาลทหารพม่า ต่อชีวิตของผู้หญิงสามกลุ่ม ก่อนที่จะเล่าถึงเนื้อหาโดยละเอียดของการละเมิดและสิ่งที่เรื่องเล่าสามารถแสดงให้เห็นได้ ในส่วนนี้ จะเป็นการอธิบายภาพรวมของคำให้การ และชีวประวัติและอัตชีวประวัติ ที่ใช้ในการเขียนงานทั้งสามชิ้น

1. คำให้การ (Testimony)

การให้การ เป็นการแสดงตนเป็นประจักษ์พยาน หรือการเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรง ซึ่งโดยมากจะเป็นผู้ประสบเหตุการณ์ ผู้เห็นเหตุการณ์ หรือผู้ผ่านเหตุการณ์มาแล้ว (by virtue of testimony that require “eye witness”) (Felman & Lobb, 1992, p. 5) การให้การอย่างเป็นทางการมักเกิดที่สถาบันที่น่าเชื่อถือ ชิดอนนี สมิท และเคย์ สเคฟเฟอร์ (Schaffer & S. Smith, 2004, p. 123) เล่าถึงการให้การของอดีตหญิงบำเรอกรม ต่อผู้ฟังที่ห้องบรรยายรวมมหาวิทยาลัยมิชิแกน และความต้องการการให้การ ในฐานะหลักฐานของการละเมิดสิทธิมนุษยชนกรณีหญิงบำเรอกรม ซึ่งเรียกร้องให้ผู้หญิงที่ประสบเหตุการณ์เหล่านั้น ออกมาเล่าเรื่อง ทั้งเพื่อเป็นการแสดงหลักฐานต่อต้านการปฏิเสธรของรัฐบาลญี่ปุ่น และเพื่อใช้เป็นหลักฐานทางกฎหมายต่อไปในอนาคต (Schaffer & S. Smith, 2004, p. 123) อย่างไรก็ตาม การให้การแม้จะสามารถใช้เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งสำหรับผู้รายงานพิเศษขององค์การสหประชาชาติ แต่ “รายงานอย่างเป็นทางการต้องการการนำเสนอหลักฐาน ข้อสรุปและข้อเสนอแนะมากกว่าเรื่องเล่าส่วนบุคคลที่ถูกกระทำ” (Schaffer & S. Smith, 2004, p. 137)ความน่าเชื่อถือของรายงานคือความสามารถในการจัดการเรื่องเล่าให้เหมือนกัน เป็นรูปแบบเดียวกัน และไม่แสดงให้เห็นลักษณะส่วนบุคคลของผู้ถูกละเมิด มีบทสรุปข้อเสนอแนะและการวางโครงเรื่องอย่างเป็นทางการ ภายใต้กรอบกฎหมายสิทธิมนุษยชน

ในขณะที่ผู้กระทำความผิดมุ่งอาศัยการเป็น“บุคคลนิรนาม” ปกป้องตนเอง และสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมากลบตบ หรือให้เหตุผลต่อการกระทำของตน หรือจงใจทำให้เรื่องเงียบที่สุด การเล่าเรื่องของผู้ประสบเหตุการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าว โดยมีพื้นฐานมาจากชีวิต และประสบการณ์ที่ถูกกดขี่และล่วงละเมิด ก็คือการให้การนั่นเอง (Felman & Lobb, 1992, p. 5) และการให้การทำให้เห็นเหตุการณ์หรือบริบทที่ไม่ชัดเจนหรือจงใจถูกกลบเกลื่อน ได้ชัดขึ้น หรือแม้กระทั่งทำให้เกิดความเข้าใจต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแง่มุมใหม่ และสามารถนำแง่มุมนั้นมาเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อไปได้ ถ้าใช้เป็น อำนาจประการหนึ่งของคำให้การฐานะการเล่าเรื่องมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดความเชื่อถือ หรือให้คนคล้อยตามกับความจริงในมุมมองของผู้ให้การ เพราะคำให้การไม่ใช่เหมือนบทกวี หรือเรื่องเล่าที่ไม่สนใจว่าใครจะเชื่อหรือไม่ คำให้การมีหน้าที่สร้างความเชื่อถือในสิ่งที่เป็นสูงกว่าระดับเรื่องส่วนบุคคล คำให้การต้องสามารถเชื่อมโยงไปยังสิ่งที่เกิดขึ้นในภาพกว้างกว่า (Felman & Lobb, 1992, p. 204) และสามารถแสดงให้เห็นความขัดแย้งกับประวัติศาสตร์กระแสหลักที่มักจะได้รับการเขียน บันทึก ถ่ายทอดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในขณะที่เสี่ยงจากผู้รอด

ชีวิต เป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญเพราะเป็นเรื่องที่ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ คำให้การไม่ใช่เครื่องมือเฉพาะสำหรับนักวิชาการ แต่สามารถใช้เป็นเครื่องมือพื้นฐานสำหรับผู้ทำงานด้านสิทธิมนุษยชน

การใช้คำให้การยังแผ่อิทธิพลมาถึง Testimonio หรือ “ประจักษ์พยานนิยาย” (ใกล้เคียง อามะดิซ, 2549) คือ “การเล่าเรื่องโดยบุคคลที่หนึ่ง ซึ่งเป็นตัวเอกหรือผู้เห็นเหตุการณ์ที่เขาหรือเธอ เล่าประสบการณ์ชีวิตที่สำคัญ” (Beverly, 1992, p. 92) โดยเล่าความจริงผ่านมุมมองของผู้ให้การ โดยมีต้องคำนึงถึงการพยายามสร้างตัวตนในฐานะบุคคลที่ได้รับการคุ้มครอง เยียวยาทางกฎหมาย (Legal subject) ส่วนมากการเขียนเรื่องแนวประจักษ์พยานนิยาย เพื่อการต่อต้านเรื่องเล่าที่มีอำนาจและได้รับการสถาปนาเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักของรัฐ ซึ่งผู้ให้การ หรือผู้เล่าเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเล่าเรื่องนอก โดยเฉพาะการเล่าเรื่องที่ผู้ให้การเป็นองค์ประธานในการสร้างเรื่องเล่านอกกระบวนวิชาการเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา การให้การอาจมีจุดมุ่งหมายด้านการเมืองชัดเจน เพื่อถ่ายทอดเรื่องคอขาดบาดตาย เรื่องการกดขี่ และ ปัญหาต่างๆ รวมทั้งความพยายามดิ้นรนต่อสู้ของผู้ให้การในสถานการณ์นั้นๆ (Beverly, 1992, pp. 93-94) การให้การและวรรณกรรมแนวประจักษ์พยานจึงมักถ่ายทอดสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน การกระทำความรุนแรง ทั้งในฐานะบุคคลและสมาชิกของกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน

2. เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต: ชีวิตประวัติและอัตชีวประวัติ

เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต เป็นรูปแบบการเขียนกว้างๆ ประเภท non-fiction ที่ครอบคลุม ชีวิตประวัติ อัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ ในการเขียนเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต มีข้อตกลงระหว่างผู้เขียน กับผู้อ่าน เกี่ยวกับความสอดคล้องของชีวิตจริงของผู้เขียน กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพกว้าง เช่น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และกรอบเวลา ซึ่งต่างกับ “นิยาย” ผู้เขียนไม่จำเป็นต้องอ้างอิงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับประวัติศาสตร์ หรือเวลาตามข้อเท็จจริง (S. Smith & Watson, 2001, pp. 9-10) อย่างไรก็ตาม ทั้งชีวิตประวัติและอัตชีวประวัติเป็นการสร้างเรื่องเล่าที่สะท้อนโลกจากมุมมองของผู้เขียนอย่างชัดเจน เป็นการตีความความจริงอย่างเป็นอัตวิสัย มากกว่าข้อเท็จจริงที่เป็นกลาง และได้รับการบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ การเขียนเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อสร้างความจริงอีกรูปแบบหนึ่งให้เป็นที่รู้จัก เพื่อต่อต้านการครอบงำของประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง ในฐานะการคัดค้าน ต่อต้านเรื่องเล่า หรือมุมมองของผู้อื่น จึงเป็นการต่อรองเพื่อสร้างตัวตนของตนเอง ภายใต้อำนาจของประวัติศาสตร์กระแสหลัก

ผู้เขียน *The White Umbrella* (1999) เลือกว่าชีวิตประวัติในการเล่าเรื่องเจ้าหญิงในรัฐฉาน โดยส่วนหนึ่งของงานเขียนจากการสัมภาษณ์และความทรงจำของเจ้าเอือนคำ อีกส่วนหนึ่งเป็นการค้นคว้าจากหนังสือและข้อมูลประวัติศาสตร์ของผู้เขียนหนังสืออื่นๆ เกี่ยวกับพม่า และรัฐฉาน ซึ่ง Patricia W. Elliot ได้แสดงรายการไว้ใน Chapter Note การเขียนชีวิตประวัตินี้จึงเป็นการสอบทานความทรงจำของเจ้าเอือนคำ และเจ้าซ้าง ยองห้วย เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ Elliot ตั้งข้อสังเกตว่า บางครั้งสมาชิกครอบครัวของห้วยก็ไม่ได้ทราบความเป็นไปของประวัติศาสตร์ภายนอกมากนัก โดยเฉพาะช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง “Like most people in Burma, members of the Yawnghwe family were kept in the dark about these wider events. Their memories are about daily survival inside the confine of the haw.” (Elliot, 2006, p. 392) ดังนั้น เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เป็นภาพกว้างในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นการค้นคว้าของผู้เขียน ส่วนเรื่องของเจ้าเอือนคำและครอบครัวเป็นการตีความของผู้เล่า และ Elliot ในฐานะผู้เขียนนำเรื่องเล่าของเจ้าเอือนคำมาบรรจุไว้ในส่วนต่างๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ส่วนบุคคลอันเป็นเรื่องของชีวิตประจำวันที่ดำเนินไปภายใต้ประวัติศาสตร์ และบางครั้งก็เป็นการสะท้อนให้เห็นความขัดแย้ง หรือสิ่งที่เจ้าของประสบการณ์เห็นไม่ตรงกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก การเขียนชีวิตประวัติจึงเป็นการทำงานของบุคคลหลักสามคน คือมหาเทวีเอือนคำ เจ้าซ้าง และ Elliot ในฐานะผู้เขียน

Twilight Over Burma (1999) เป็นการเขียนโดยใช้อัตชีวประวัติและการจินตนาการ โดยแบ่งเป็นการเล่าเรื่องของตนเองและครอบครัวของอดีตมหาเทวีแห่งสีป้อ คือเจ้านางสุจันติ ซึ่งเป็นคนเดียวกับผู้เขียน Inge Sargent โดยใช้อัตชีวประวัติเป็นการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นและทราบ ส่วนการจินตนาการในรูปแบบนิยาย ใช้เล่าเรื่องชะตากรรมของสามีที่หายตัวไปโดยที่ผู้เขียนไม่ทราบร่องรอย

อัตชีวประวัติในมุมมองของตะวันตก ในนาม “ฉัน” บ่งนัยขององค์ประธานแบบสมัยใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของประโยชน์จากการเข้าใจตนเอง รู้จักตนเอง และจิตสำนึกในความเป็นปัจเจกเป็นนายของตนเอง แบบ Subject ในยุครู้แจ้ง (S. Smith & Watson, 2001, pp. 2-3) ทว่าการเล่าเรื่องในยุคสมัยหลังอาณานิคม/ หลังสมัยใหม่ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการเชื่อมโยงตนเอง กับผู้อื่นตนเองและความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีความเป็นกลุ่มก้อน เช่น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เพศ/เพศสภาพ ทั้งยังแสดงให้เห็นความหลากหลายบนจุดร่วมเดียวกัน (S. Smith & Watson, 1992, p. xvii) กล่าวได้ว่า ปัญหาประการหนึ่งของลัทธิอาณานิคม คือ การมองผู้ที่อยู่ชายขอบในฐานะกลุ่มก้อนที่เป็นหนึ่งเดียว ไม่มีความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น การสร้างความหลากหลายจากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต จึงเป็นการท้าทายความรู้ที่อาณานิคม พยายามสร้างเพื่อจัดระเบียบควบคุม และกำหนดความรู้

ของคนชายขอบ การใช้เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงทั้งสามจึงมีจุดประสงค์เพื่อเปิดเผยให้เห็นความจริงอีกรูปแบบหนึ่งที่รัฐบาลทหารพยายามปกปิดและทำให้เงียบ

เรื่องเล่าของผู้หญิงไทใหญ่นอกกรอบแบบวาทกรรมสิทธิมนุษยชน

1. “รอยสักของนางหาญ”: ผู้หญิงสามัญกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน

นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว (2552) เขียนสารคดีเชิงข่าวเรื่อง “รอยสักของนางหาญ” ในสารคดีเชิงข่าว นิพัทธ์พรใช้เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของอดีต “นางหาญ” 2 คน คือ บัวหอม แสงฟ้า กับ แลงฟ้า ปางนวล ทั้งสองคนเป็นอดีตนางหาญรุ่นแรกๆ ก่อนที่จะประกาศล้มเลิกหน่วยงานนางหาญโดยขุนสา ประวัติศาสตร์ของ “นางหาญ” เมื่อก่อนเป็นหน่วยติดอาวุธรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารชาย” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 18) ซึ่งปลายปี 2545 กองกำลังกู้ชาติไทยใหญ่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงไทใหญ่สามารถสมัครเป็น “นางหาญ” หรือทหารหญิง ซึ่งเคยมีมาก่อนจะถูกยุบเลิกไปช่วงที่ขุนสาผู้นำกองทัพเมิงไตประกาศวางอาวุธ ปี 2539 (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 17) นางหาญหรือทหารหญิงที่รับสมัครนี้เพื่อ “ทำงานในสำนักงาน งานทางการศึกษา และงานด้านการรักษาพยาบาล” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 17) เพื่อรองรับการทำงานของผู้หญิงในกองทัพ

...มีหญิงไทใหญ่อายุราวสิบแปดถึงยี่สิบปีจำนวนมากสมัครเข้าเป็น ‘นางหาญ’ กันอย่างคึกคัก ทั้งในส่วนของผู้หญิงจากรัฐฉาน ผู้หญิงจากตะเ็บชายแดน และผู้หญิงแรงงานอพยพ ที่สำนึกชัดเจนว่าหากไม่เข้าร่วมในกองทัพกู้ชาติ อนาคตของตนเองที่มองเห็นรำไร...ดีหน่อยก็เพียงแค่นั่งตามบ้านผู้มีอันจะกินในเมืองไทย นอกจากนั้น..ก็หนีไม่พ้น แรงงานไร้ฝีมือตามโรงงานเถื่อน ถูกทารุณ เอาเปรียบ ถูกขายทอดตลาดเป็นกะหรือราคาถูกตามช่องโหล่มๆ ทั้งในพม่าและในเมืองไทย หรือถูกข่มขืนซ้ำแล้วซ้ำอีกจากทหารพม่า จากนายจ้างไทย หรือกระทั่งจากเพื่อนร่วมชาติ...

และถูกฆ่าทิ้ง..ติดเอดส์ตาย..

อนาคตของผู้หญิงไทใหญ่ ดูสิ้นหวังและมีดมนจริง... (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น.18)

1.1 การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นใน “รอยสักของนางหาญ”

แม้จะเปิดเรื่องด้วยความสิ้นหวัง หดหู่ ไม่ต่างกับการนำเสนอชะตากรรม ผู้หญิงไทใหญ่ในรายงานสิทธิมนุษยชน โบอนุญาตข่มขืน แต่เรื่องเล่าของของบัวหอมและแลงฟ้า ที่เล่าให้ฟังถึงการตัดสินใจไปเป็นทหารหญิง หรือ “นางหาญ” ทำให้เห็นสิ่งที่รายงานสิทธิมนุษยชนว่าด้วยการกระทำ ความรุนแรงต่อสตรีไม่ได้กล่าวไว้ ปัญหาความบีบคั้นในชีวิตประจำวัน และการกดขี่ทางวัฒนธรรมที่

ทำให้ทั้งบัวหอม แสงพาและแสงฟ้า ปางนวลทั้งบ้านไปเป็นนางหาญต่างที่ต่างเวลา (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 20) เป็นเพราะพม่าบีบบังคับทางวัฒนธรรมอย่างรุนแรง บัวหอมหนีออกจากบ้านไปเป็นทหารหญิง เมื่ออายุยังไม่ครบ 20 ขณะนั้น แสงฟ้าเรียนที่วิทยาลัยครูแล้ว เพราะอยากเรียนภาษาไทย เพื่อต่อต้านกับการครอบงำทางวัฒนธรรมที่สอนภาษาพม่าในชั้นประถมเท่านั้น แต่เมื่อเข้าเรียนที่วิทยาลัยครู กลับพบการลบเลือนวัฒนธรรมไทใหญ่ เช่น ไม่เปิดสอนภาษาท้องถิ่น ปฏิบัติต่อวัฒนธรรมไทใหญ่เหมือนขยะ (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 26-27) แสงฟ้ากลับไปเป็นครูที่สอนชาวไทยใหญ่ ต่อมามีความขัดแย้งกับข้าราชการพม่า จึงทั้งสามีและครอบครัวไปขอเป็นนางหาญเข้าป่าไปเมื่ออายุ 29 ปี (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 27)

... เกิดที่เมืองป๋น ... ช่วงหลังเนวินปฏิวัติเมื่อปี ค.ศ. 1962 (พ.ศ. 2505) ไม่กี่ปี ที่จำความได้ทหารพมามันเข้ามาเต็มเมืองแล้ว มันบีบคั้นชีวิตทุกอย่าง ... ครูพม่าจะกดขี่เด็กไทใหญ่ ดูถูกว่าเราโง่ สอนหนังสือพม่ากับด่าว่าเรามาตลอด มีเรื่องอะไรดีๆ ก็จะไม่ให้ แต่ลูกคนใหญ่ พวกลูกชาวบ้านจะยอมหรือไม่ยอมมัน มันก็ดูถูกว่าโง่เหมือนกัน กัน ... พอบัวเรียนจบชั้นมัธยมสอง อายุ 17 ปี บัวกับเพื่อนนักเรียนสามคน ทนค้ำคั้นใจไม่ไหว เลยหนีไปเป็นนางหาญ บัวหายไปจากบ้านเฉยๆ ทั้งทั้งหมดของชีวิต เราอยู่ต่อไปไม่ไหวจริงๆ (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 20-21)

ทั้งคตินิยามปัญหาที่ทั้งสองได้รับคือ การถูกรีดลอนวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ และเผชิญกับการกดขี่ในชีวิตประจำวัน เช่นไม่ได้เรียนภาษาของตนเอง ถูกกดขี่ ไม่ทัดเทียมคนพม่า ประเด็นเหล่านี้ วาทกรรมเรื่องสิทธิมนุษยชน ว่าด้วยสิทธิทางวัฒนธรรมรองรับ แต่ดูเหมือนเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรม จะไม่ใช่ประเด็นคอขาดบาดตาย เท่ากับการเรียกร้องสิทธิในชีวิต เช่น ที่ปรากฏในใบอนุญาตข่มขืน ผลของการละเมิดสิทธิมนุษยชน ต่อการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปของผู้หญิง ก็เคยเป็นประเด็นที่ดูเหมือนการละเมิดสิทธิมนุษยชนแทบไม่ได้รับฟัง หรือมองไม่เห็น ดังที่ Fiona C. Ross (Ross, 2001, pp. 254-255) เล่าถึงการรับฟังคำให้การของผู้หญิง เกี่ยวกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนและความรุนแรงในลัทธิแบ่งแยกสีผิวในแอฟริกา (Apartheid) ของคณะกรรมการเพื่อความจริงและการสมานฉันท์ (Truth and Reconciliation Committee) ประเทศแอฟริกาใต้ ที่ผู้หญิงชนชั้นล่าง จำนวนไม่น้อยเล่าเรื่องผลกระทบจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และการพยายามจัดการชีวิตประจำวัน ในฐานะการต่อรองกับความรุนแรงที่เกิดขึ้น เช่น การซื้อของกินของใช้ การดูแลสมาชิกในครอบครัว การรักษาความสัมพันธ์ของครอบครัวที่ขาดๆ แหว่งๆ เมื่อมีสมาชิกครอบครัวไปเป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาล แทนที่เธอจะเล่าเรื่องราวเธอถูกรังแกโดยตรงอย่างไรบ้าง ผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่เล่าเรื่องชีวิตประจำวันของตัวเอง ที่มีลูกชาย หรือสามี ที่ถูก

กระทำ จึงกลายเป็นประจักษ์พยานชั้นรอง (Secondary witness) เมื่อเทียบกับการให้การ หรือเล่าเรื่องของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ชื่อม-ทรมาน (Ross, 2001, p. 255)

ในเมื่อการกดขี่ข่มเหงที่ทั้งบัวหอมและแสงฟ้าประสบมาในชีวิต เป็นการกดขี่ทางวัฒนธรรม ทั้งคู่ตัดสินใจใช้การรักษาและสั่งสอนวัฒนธรรมไทใหญ่แก่ลูกหลาน เพื่อต่อต้านภาวะบ้านแตกสาแหรกขาดทางวัฒนธรรมที่เกิดจากสงครามและการกดขี่ของทหารพม่า ทั้งการตั้งกลุ่มอนุรักษ์และเฝ้าระวังการละเมิดวัฒนธรรม การสอนภาษาไทใหญ่ ในโรงเรียนที่ดอยไตแลง การเปลี่ยนหนังสือเรียนเป็นภาษาไทยใหญ่ เป็น “หน่วยรบทางวัฒนธรรม”

ทั้งนางหาญเก๋อย่างแสงฟ้า และบัวหอม ยังไม่ยอมหยุดต่อสู้ นิพัทธ์พร นำเสนอสนามการต่อสู้ใหม่ที่ซึ่งนางหาญที่เข้ามาอาศัยหลบภัยสงครามในประเทศไทยกำลังต่อสู้อย่างเข้มแข็ง นั่นคือ การต่อสู้กับการกลายถิ่นทางวัฒนธรรม ทั้งแสงฟ้าและบัวหอมต้องต่อสู้กับความพยายามของพม่าที่จะทำให้ไทใหญ่สิ้นวัฒนธรรม เพราะต้องหลบหนีทหารพม่าจนไม่มีเวลาถ่ายทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิต (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 37) และต่อสู้กับความสมัยใหม่ที่เด็กเยาวชนไทใหญ่ที่อยู่ในเมืองไทยได้รับผ่านความเป็นตะวันตกและทุนนิยมไทย (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 38) บัวหอมเล่าว่า

เดี๋ยวนี้เราอายุเยอะ ออกรบไม่ไหว หหมดแรงจะไปสู้รบ แต่เราเห็นชัดว่า เรายังสู้ชาติได้นางหาญยังสู้ชาติได้ในทางวัฒนธรรม เราตั้งใจปลูกฝังวัฒนธรรมไตให้เด็กๆ รุ่นใหม่ ถ้าเราไม่สู้ต่อไป วัฒนธรรมไทใหญ่จะหายไปจากโลก เราต้องพยายามสอนเรื่องวัฒนธรรมของตัวเอง ทำให้เด็กๆ ลูกหลานเห็น ให้เด็กได้เรียนหนังสือไทใหญ่ ให้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ ให้มีประเพณีสงกรานต์ มีดำหัวคนเฒ่า มีทำบุญ เรายังจัดปีใหม่ของไทใหญ่ในเดือนเจียง (เดือนอ้าย) เป็นวันสำคัญของคนไทใหญ่จะกลับมาบ้าน กลับมาหาญาติพี่น้องที่ศูนย์พักพิง กลับมาชุมนุมกัน เราทำขนมข้าวปุกดำกับงา ให้เด็กๆ รู้จัก มีฟ้อนนก ฟ้อนโต เรายังรักษาไม่ให้หาย” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 36)

1.2 การต่อต้านทานการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยการเป็นนางหาญ

การเล่าเรื่องของผู้หญิงทั้งสอง ประกอบกับการจัดการเรื่องเล่าของนิพัทธ์พร ทำให้เราเห็นการต่อต้านขัดขืนการครอบงำของทหารพม่าของบัวหอมและแสงฟ้า ผู้หญิงสองคนที่ทั้งคู่ตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ทำทนายประเพณีว่า ผู้หญิงต้องอ่อนน้อมยอมตาม เลือกว่าเป็นนางหาญ โอกาสใหม่ที่กองทัพกู้ชาติหยิบยื่นให้เพื่อเป็นทางเลือกของการต่อต้านรัฐบาลทหารพม่า และทำให้ผู้หญิงธรรมดาสามัญได้มีโอกาสนิยามตนเองใหม่ผ่านการเป็นทหารหญิง

เมื่อเข้ามาเป็นนางหาญแล้ว ในสมัยแสงฟ้าซึ่งเป็นนางหาญช่วงต้นๆ ตอนแรกมีหัวหน้ากองกำลังจะให้แสงฟ้าซึ่งเป็นครู หรือ “แม่สำ” สอนหนังสือ แต่เธอไม่ยอมต้องการรบ นิพัทธ์พร เขียนไว้ว่านอกจากนั้น ยังมีฝึกด้านการแพทย์ “สมัยนั้นปางใหม่สูงเป็นศูนย์บัญชาการใหญ่ แม่สำมาถึงก็มาฝึกด้านการแพทย์ ฝึกกับแม่เฒ่าลานเท แม่เฒ่าเป็นหัวหน้าพยาบาลของโรงพยาบาลเปิงหลวง เราฝึกทำคลอด ฝึกทำแผล ดูแลคนเจ็บป่วย” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว 2552, น. 27-28) ส่วนบัวหอมเข้าไปฝึกกับกลุ่มสหปฏิวัติรัฐฉานนำโดยเจ้ากอนเจิง ต้องฝึกทั้งกฎเกณฑ์กองทัพ นางพยาบาล การใช้อาวุธ

การเป็น “นางหาญ” นอกจากจะเป็นทางออกเพื่อพ้นจากการกดขี่ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตแล้ว ยังมีรายได้พอเลี้ยงตัว และได้รับการฝึกฝนติดอาวุธ ในกองทัพ ทำให้ผู้หญิงไทใหญ่กลุ่มนี้สามารถปกป้องคุ้มครองตนเองได้อีกระดับหนึ่ง พร้อมๆ ไปกับสามารถเป็นกำลังสำรองให้กองทัพ ในยามจำเป็น

ช่วงที่บัวเข้าร่วมกับกองกำลังกู้ชาติ บัวเข้าไปฝึกอาวุธอยู่กับกลุ่มสหปฏิวัติรัฐฉาน มีนายพลโมเฮง ที่คนไทใหญ่เรียกว่าเจ้ากอนเจิงเป็นผู้นำ แรกๆ ต้องฝึกกฎเกณฑ์ต่างๆ ของกองทัพ มาตอนหลังฝึกเป็นนางพยาบาล ฝึกการใช้อาวุธชนิดต่างๆ เพราะทุกคนเวลาไปสู้รบต้องช่วยตัวเองทางการรบได้ ทำการพยาบาลคนบาดเจ็บได้ บัวออกรบ ๓-๔ ครั้ง แรกๆ ไม่ชิน น่ากลัวมาก แต่เราเรียนมาฝึกมา ถ้าเราไม่ฆ่าเขา เขาก็ต้องฆ่าเรา ไม่มีทางเลือกต้องทำให้ชินให้ได้ กระสุนเรามีน้อย ลูกปืนลูกหนึ่งต้องชีวิตหนึ่ง ทางกองทัพให้นางหาญติดอาวุธทุกคน บัวใช้ปืน CP เป็นปืนยาว บางคนใช้อาร์ก้า ใช้เอ็มสิบหก เราออกรบเหมือนผู้ชาย ได้อัตราเงินเท่ากัน กินอยู่เหมือนกัน แต่ไม่ปะปนกัน (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 20-21)

นอกจากนั้น บัวหอมยังได้ฝึกทักษะทหารสื่อสาร หรือ “สายลม” มีคู่หูเป็นนางหาญอีกคน ทั้งคู่ผ่านการอบรม 6 เดือนและปฏิบัติตามกฎเหล็ก “วิทยุคือชีวิตของเรา ถ้าศัตรูเอาไปได้ มันต้องเอาชีวิตเราไปด้วย” บัวเล่าว่าเธอเป็นทหารหญิงแค่ 2 คน ที่ได้อบรมทหารสื่อสาร เพราะทหารสื่อสารปกติจะเป็นผู้ชาย บัวทบทวนว่าสาเหตุที่ทหารชายได้เป็นทหารสื่อสาร เพราะมีการศึกษามากกว่าผู้หญิง เพราะผู้หญิงเรียนหนังสือน้อย ถ้าไม่รบก็เป็นนางพยาบาล (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 21) สะท้อนว่า การศึกษาของผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายแต่ไหนแต่ไร ไม่สำจะยามสงบ หรือยามสงคราม แต่บัวหอมและเพื่อนก็นับว่ามีความรู้ขนาดอ่านออกเขียนได้ดี จนสามารถเป็นทหารสื่อสารได้

เมื่อครั้งยังเป็นนางหาญ สถานภาพใหม่ทำให้ผู้หญิงไทใหญ่ในกองทัพสามารถต่อรองกับชีวิตตนเองได้มากขึ้น นางหาญที่ออกรบยังสักอย่างผู้ชาย ตอกย้ำความเท่าเทียมในพื้นที่กองทัพ

ปลดปล่อยไทใหญ่ การเป็นทหารทำให้ผู้หญิงสามารถมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ แม้จะอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้ชาย ทำอย่างผู้ชาย

ตอนเป็นทหารทุกคนอยากสัก ทหารหญิงทุกคนสักกันหมดเลย ไม่มีใครบังคับ อยากสักเอง สักเป็นภาษาบาลีกับรูปจิ้งจก เขาว่าสักลายนี้จะกันผีกันกระสุน เมื่อก่อนในกองทัพมีคนสักเป็น 2 คน แต่ตายไปแล้ว ตอนนี้อายากเอารอยสักออก เพราะเวลานั่งรถไปเชียงใหม่ บางครั้งร้อน ใส่เสื้อแขนกุด พอเจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นรอยสักก็จะเสียเวลาตรวจนาน (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 31)

แม่แสงฟ้าและบัวหอม มีความตั้งใจในการออกเข้าป่าสู่เพื่อประเทศชาติและพยายามก้าวข้ามข้อจำกัดที่มีต่อผู้หญิง เช่น เป็นทหารฝึกอาวุธ ออกรบ และฆ่าคน อยู่ใต้กฎระเบียบและการฝึกที่เท่าเทียมกัน กินอยู่อย่างทหารชาย แต่ทั้งคู่ก็อยู่ภายใต้ข้อจำกัดของความเป็นหญิงไปด้วย เพราะยังต้องทำหน้าที่ที่สังคมและกองทัพคาดหวังให้ผู้หญิงทำ เช่น เป็นพยาบาล เป็นครู แม้ขณะนี้ มีระบบนางพยาบาลกลับมาอีกครั้ง แต่นางหาญที่ได้รับเงินเดือน 200 บาทและข้าวสารให้กลับไปเลี้ยงดูครอบครัวก็ต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับ (ที่มองเห็นได้ชัดเจน) คือห้ามแต่งงานช่วงสามปีแรกในขณะประจำการ และเน้นหน้าที่ราชการ พยาบาล และการศึกษา

ในขณะที่หนังสือ แผ่นดินขานในม่านหมอก ก็ไม่ได้เน้นสถานภาพที่เป็นรองของผู้หญิงจนเกินไป นอกจากนางหาญแล้ว ผู้หญิงไทใหญ่ยังมีบทบาทเป็นนางพยาบาลสนาม หมอ ครู ส่วนเรื่องความรุนแรงทางเพศระหว่างสามักรรยา

ผู้ชายไทใหญ่ไม่ค่อยทำร้ายลูกเมีย ดูกันมีบ้าง แต่จะลงไม้ลงมือหรือเสียงดังไม่ค่อยมี การทะเลาะวิวาทระหว่างผัวเมียเป็นเรื่องปกติ ผู้หญิงไทใหญ่ไม่ใช่คนอ่อนแอ ผู้ชายจึงไม่กล้าทำร้ายเมีย เพราะนอกจากจะโดนสวนกลับหนักๆ ไม่แพ้กันแล้ว ยังมีระเบียบของกองทัพปกป้องอยู่ด้วย” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 70)

1.3 ความเป็นรองด้านเพศสภาพของผู้หญิงไทใหญ่ในกองทัพ

การเป็นนางหาญในแง่หนึ่งทำให้ผู้หญิงสามารถนิยามและสร้างตัวตนใหม่ที่แตกต่างจากบทบาทของผู้หญิงไทใหญ่ตามจารีตได้ อย่างไรก็ตามปัญหาการด้านเพศสภาพและความอคติต่อผู้หญิงที่เป็นจารีตฝังรากลึก ก็ยังคงติดตามมาในกองกำลังต่อต้านที่เปิดรับนางหาญมาเป็นทหารหญิงตัวอย่างเช่น นางหาญยุคแรกอย่างแสงฟ้าถูกผู้ใหญ่บังคับแต่งงานเพราะการเป็นผู้หญิงตัวคนเดียวท่ามกลางผู้ชายจำนวนมาก แม้จะแยกกันอยู่เป็นสัดส่วนก็จะมีข้อครหา

ระหว่างฝึกทหาร ผู้ใหญ่เห็นว่าแม่เป็นโสด อยู่คนเดียว มันไม่งาม แม่ยังเป็นสาวไปรบไปกินนอนรวมกับทหารชาย บางคนมีเมียแล้ว เมียเขาจะว่าได้ เวลาเราไปอาบน้ำไป

คนเดียวก็ไม่งาม ผู้ใหญ่บอกว่าแม่มีแฟนคงจะดีจะได้ไม่ถูกใครว่า เขาเลยหาตัวให้ แม่ ถูกบังคับจนร้องให้อยู่หลายคืน เราไม่อยากมีตัว ทั้งครอบครัวมาเป็นนางหาญยังถูก บังคับให้มีตัวอีก . . . ผู้ใหญ่บอกว่าเอาคนนี้จะจะได้ให้แม่สาใช้ต่อไป เวลาไปไหนจะได้เอาคนนี้ไปด้วยให้คอยดูแลแม่สา (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 28)

การ “บังคับแต่งงาน” จะได้พ้นข้อครหาและมีคนดูแล ในพื้นที่ที่ผู้หญิงคิดว่าเธอจะได้ รับการ “ปลดปล่อย” จากการกดขี่ทางชาติพันธุ์ แต่เธอกับติดกับการบังคับแต่งงานเพราะสาเหตุทาง เพศสภาพ และแม้จะได้ออกรบเคียงบ่าเคียงไหล่ในสมัย บั้ว เป็นนางหาญก็ต้องปฏิบัติตามข้อบังคับ ว่าต้องไม่แต่งงานก่อนทำงานรับใช้ชาติครบ 3 ปีขึ้นไป เรื่องส่วนตัวมาที่หลังภูชาติ ในพื้นที่ที่นาง หาญคาดว่า จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ก็ยังมีกฎเหล็กบังคับกับผู้หญิงที่เข้ามาเป็นทหาร ใน เรื่องพื้นที่ส่วนตัว นอกจากนั้น ยังมีการแบ่งบทบาทของผู้หญิงในกองทัพเมื่อมีผู้หญิงมาสมัครเป็น นางหาญมากขึ้น คือ “กลุ่มผู้หญิงฝึกทหารมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ พวกไม่มีตัวกับมีตัวแล้ว คนมีตัวอยู่กับตัว ตนเอง คนไม่มีตัวจะไปทำงานในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ของกองทัพ” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 28) แสดงให้เห็นว่า จารีตยังกำกับการวางตัวของผู้หญิง หน้าที่ของผู้หญิง “มีตัว” และไม่มีตัวถูกแบ่งแย กอย่างเด็ดขาด เป็นสัดส่วนเป็นส่วน นั่นคือหากมีตัว ก็ต้องอยู่กับตัว หากปล่อยให้นางหาญแต่ง งาน หนักที่ที่ที่เข้ารับหน้าที่ ก็เท่ากับว่านางหาญจะต้องรับทำหน้าที่รับใช้ตัวตามจารีตประเพณี ซึ่งทำให้ เวลาในการทำงานรับใช้กองทัพลดลง

ต่อมาไม่นาน ในสมัยขุนส่า ก็มีการสั่งยุบเลิกหน่วยงานนางหาญ คนที่ไม่มีตัวถูกส่งเข้า โรงงานเฟอร์นิเจอร์ ทว่าเมื่อชายเฟอร์นิเจอร์ไม่ออกโรงงานก็ถูกยุบ

พวกนางหาญ รู้สึกเสียใจมากที่สุด ตอนเป็นกองทัพ SURA กับ SSA ยังมีนางหาญ อยู่ ใครมีน้ำใจ ต้องการภูชาติ ต้องการสู้รบก็เข้ามาเป็นนางหาญได้ พอ SURA รวมกับ ขุนส่า ขุนส่าก็เลิกนางหาญไม่เอาไว้เลย เขาบอกผู้หญิงใช้งานไม่ได้ ใครอยากกลับบ้าน อยากรแต่งงาน จะไปทำอะไรก็ไป อยากรไปไหนไปเลย ไปให้หมดเลย

เราไม่รู้จะไปไหน เราทิ้งบ้านทิ้งชีวิตทั้งชีวิตมาเป็นนางหาญ หลายคนพอแม่ ครอบครัวยายหมดแล้วไม่เหลือใคร ไม่รู้จะไปทางไหน

เราหมดหวัง หลายคนไม่มีทางไปกันจริงๆ (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 32)

1.3 การข่มขืนและคุกคามทางเพศต่อนางหาญ

ในพื้นที่กองทัพ แม้จะมีการควบคุมดูแลพฤติกรรมในเรื่องส่วนตัว แต่ก็ไม่พ้นปัญหา การคุกคามทางเพศ บั้วหอมเคยอยู่ในโรงงานโรงงานเฟอร์นิเจอร์เป็นผลมาจากความคิดของขุนส่า ขุนส่าไม่ให้ผู้หญิงออกรบ แต่ให้นางหาญทำงานในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ไม้ฝังมุกแทน (นิพัทธ์พร

เพ็งแก้ว, 2552, น. 23) บัวหอม เล่าว่า ตนเองคือนางหาญทั้งหมดกว่า 90 คน เป็นเด็กสาว ๆ อายุไม่ถึง 20 ไม่ถึง 25 ปี การทำงานในโรงงานเฟอร์นิเจอร์มีครูผู้ชายคนหนึ่ง ที่เป็นคนไทย (ไม่ใช่ “ไต่” หรือ ไทใหญ่) มีท่าทีคุกคามทางเพศ

ตอนเย็นๆ พวกนางหาญหญิงจะนั่งขึ้นอาบนํ้าริมห้วย เราไปหลบๆ อาบนํ้า ครู่ยังตามมา เข้ามาอาบนํ้ากับเรา ครูใส่กางเกงในตัวเดียวดูน่าเกลียดมาก พอนางหาญอาบนํ้าอยู่ ครูมันจะมายืนข้างๆ ทั้งคู่เลย มันถอดกางเกงใน เอาถุงยางอนามัยใส่ของมันให้พวกเราดู มาเรียกพวกเราไปดู เราไม่รู้จักถุงยางอนามัยคืออะไร มันบอกแบบนี้ ปลอดภัย ใช้แล้วไม่ต้อง ไม่ต้องกลัวท้อง เราไม่เคยเห็นถุงยาง นางหาญมีแต่เด็กๆ ไม่เคยรู้เรื่องเพศสัมพันธ์ ไม่เคยรู้ว่าคนนอนกันทำอย่างไร มันทำกับเราแบบนี้ มันดูถูกเรา เห็นเราไม่มีพ่อแม่คุ้มครอง มันบอกว่า ผู้ใหญ่ของเรานุญาตให้สอนอย่างเต็มที่ ให้เห็นนางหาญเป็นลูกน้องมันเลยจะสอนเราอย่างไรก็ได้” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 23)

หลังจากนั้นบัวหอมพบว่านางหาญรุ่นสาว ถูกครูไทยเรียกเข้าไปสอน “ตัวต่อตัว” ตอนกลางคืน จึงเขียนจดหมายออกมารายงานเพื่อจะพบว่า (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 25) “พอผู้ใหญ่รู้ กลับเรียกบัวไปอบรมให้ยอมๆ เกอะ ผู้ใหญ่บอก อย่าให้เสียเงินที่ลงทุนไปเลย พวกผู้ใหญ่ลงทุนทำโรงงานไปเยอะ ถ้ามีเรื่องใครมาจะสอนเรา ใครจะมาขายเฟอร์นิเจอร์ให้เรา อย่าให้ผู้เฒ่าเสียเงินฟรี ต้องให้ได้ทุนคืนมาก่อน...” ทำให้เธอเห็นความไม่เป็นธรรม “บัวโกรธมาก จะต้องให้นางหาญเสียตัวกันหมดทั้งกองทัวก่อนรีไร ถึงจะได้เงินคืนจนพอใจ” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 25) เมื่อผู้ใหญ่ไม่ทำอะไร บัวเถียงกับครูเฟอร์นิเจอร์ เมื่อครูชักปืนชู บัวก็ชักปืนบ้าง “...กระซากลูกเลื่อน ขึ้นไถ ยิงเฉี่ยวหัวมันขึ้นฟ้าจนหมดแม่ก็ เราจะไม่ให้ถูกอยู่แล้ว ถ้าจะเอาให้ตายเราอัดโป้งเดียว ครูอยู่ตรงหน้า ก็ตายได้แล้ว แต่เราไม่ทำ มันเสียหายกับกองทัพ” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 25) โดยที่รู้ว่าตัวเองจะต้องติดคุกทหาร บัวหอมเล่าให้เห็นถึงความเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว และมีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตัวเองทำลงไป

ยิงปืนเสร็จ บัวกลับมาเก็บของเตรียมเข้าคุกเลย เอาผ้ากันฝน ผ้าใบ เสื้อผ้าไป 1 ชุด ครูยังตามมาสั่งมัดบัวไป ทหารไต่ที่มาคุมตัวไม่ยอมมัด บอกครูว่าเราเป็นนางหาญ บัวไปเองได้ เราก็บอกเราตั้งใจจะไปเข้าคุกอยู่แล้ว เราสู้กฎเราผิด เราไปเอง บัวเดินคุยกับทหารไต่ พอใกล้จะถึงปางใหม่สูง เขามาตามบัว เรียกบัวคืนไปไม่ให้เข้าคุก แต่บัวไม่ยอม ถ้าต้องอยู่แบบนี้เข้าคุกดีกว่า เราเป็นนางหาญ ทำผิด ยอมรับผิดชอบ ติดคุกมันมีเกียรติ เป็นเกียรติของนางหาญ” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 25)

ลูกน้องก็พากันประท้วงความอยุติธรรมครั้งนี้ด้วย จนติดคุกไปตามกัน สุานเมา อาละวาด (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 25) น่าสนใจว่า “ลูกน้อง” ของบัวหอมที่ถูกครูไทยล่อลวงไป ทำอนาจารจนถึงล่วงละเมิดทางเพศมีอนาคตเป็นอย่างไร มีตำแหน่งแห่งที่ในรายงานสิทธิมนุษยชน ของนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนไทใหญ่หรือไม่ มีการเรียกร้องการเยียวยาจากผู้ใหญ่ หรือนักสิทธิมนุษยชนหรือไม่ มีการเรียกร้องให้ลงโทษครูที่เป็นคนไทยอย่างไร เสี่ยงของบัวหอมที่เรียกร้องจาก จดหมายสู่เสียงปืน ในฐานะการตั้งคำถามกับการละเมิดลูกน้องของเธอในรูปแบบที่แปลกแยก เพราะผู้ละเมิดเป็นครูสอนเฟอร์นิเจอร์ชาวไทย และบนพื้นฐานของผลประโยชน์ให้กองทัพของขุนล่า

เหตุการณ์ละเมิดนางหาญ ซึ่งน่าจะมีจำนวนหลายคน ถูกตีความโดยผู้เล่าเองว่าเป็น ความเลวร้ายของผู้กระทำ ภาวะจำยอมที่ผู้นำต้องพึ่งพาครูชาวไทย และเป็นเรื่องส่วนบุคคล โดยทั้ง บัวหอมและนิพัทธ์พร ไม่ได้แตะประเด็นความไม่เท่าเทียมในเชิงอำนาจระหว่างหญิงชายที่มีอยู่แล้ว รวมถึงมองว่าเป็นเรื่องปัจเจก ที่ครู(ชายไทย)กระทำต่อผู้หญิงรุ่นสาวที่ไม่รู้เรื่องราวเรื่องเพศ รวมทั้ง ไม่แตะประเด็นความเหนือกว่าของคนไทยต่อชาติพันธุ์อื่นๆ และอาจเป็นเพราะชายที่ละเมิดทางเพศ นางหาญเป็นคนไทย “ผู้ใหญ่” จึงอาจรู้สึกว่ามี ความรุนแรงน้อยกว่าคนพม่าทำต่อหญิงไทใหญ่ และ ประเด็นชนชั้น ระหว่าง ผู้ใหญ่ กับผู้น้อย เช่นเดียวกับ กรณีการบังคับทหารหญิงแต่งงาน ในยุคแรกๆ ที่ แลงฟ้าเป็นทหารหญิงเพียงคนเดียว ถูกวางไว้ในบริบทความหวังดีของผู้ใหญ่ ไม่ใช่การบังคับ ชื่นใจ ที่มีประเด็นด้านชนชั้นระหว่างไทใหญ่กับพม่า ไม่ได้ถูกวางไว้ในบริบทการละเมิดสิทธิ มนุษยชนของผู้หญิง หรือความรุนแรงทางเพศ

กรณีการบังคับแต่งงาน และการละเมิดทางเพศต่อผู้หญิงไทใหญ่ที่เป็นนางหาญยัง สะท้อนให้เห็นผลของสงครามที่มีต่อผู้หญิงในด้านความปลอดภัยทางด้านเพศ แม้ผู้หญิงเหล่านี้ไม่ได้ถูกละเมิดจากทหารพม่า แต่ก็ต้องถูกบังคับให้ปฏิบัติตามการควบคุมทางเพศอย่างเคร่งครัดเพื่อ ป้องกันข้อครหาในกองทัพ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน หรือ การห้ามแต่งงาน ภาวะสงครามและการ บำบัดแค้น แหวกขาดทำให้ผู้หญิงที่ตัดสินใจทิ้งครอบครัวเข้ามาแสวงหาอำนาจผ่านการีทหาร และติดอาวุธ เสี่ยงต่อการละเมิดทางเพศ โดยไม่ได้รับการคุ้มครองจากพ่อแม่ ครอบครัว และ ธรรมเนียมปฏิบัติเพื่อลงโทษผู้ข่มขืน ดังที่บัวหอมเล่าว่า “มันทำกับเราแบบนี้ มันดูถูกเรา เห็นเราไม่มี พ่อแม่คุ้มครอง” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, น. 23)

เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของนางหาญ โดยนิพัทธ์พร (2552) แสดงให้เห็นว่า ยังมี บทบาท อื่นๆ ที่ผู้หญิงไทใหญ่เคยเป็น และปัญหาประเด็นเพศสภาพที่ส่งผลกระทบต่อพวกเธอ แม้ ไม่รุนแรงเท่าการข่มขืนจากทหารพม่า ก็ยังคงมีอยู่และดำเนินไปอย่างแนบเนียน เงียบเชียบ โดยไม่มี การตั้งคำถามจากนักสิทธิมนุษยชน เป็นรายงานที่น่าเสนอต่อสาธารณะ เช่น ปัญหาการละเมิดทาง

เพศในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ที่บัวหอมเล่า ไม่เคยปรากฏในรายงานสิทธิมนุษยชนฉบับไหนที่ออกมาจากชาวไทยใหญ่ และดูเหมือนว่าจากที่บัวหอมเล่า “ผู้ใหญ่” ก็ขอร้องให้เธอยอมๆ ไปก่อน เพื่อโรงงานเฟอร์นิเจอร์จะได้คืนทุน การนำนางหาญมาเป็นแรงงานหญิงกตราคาถูกด้วยค่าแรง 40 บาทต่อเดือน (หักค่ากินอยู่ 60 บาทจากเงินเดือนเต็ม 100 บาท) ก็ดูจะคล้ายๆ กับแรงงานหญิงไทใหญ่ที่ถูกกดขี่ด้วยระบบทุนนิยมในประเทศไทย ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ และทัศนคติว่าแม้เป็นนางหาญก็ต้องมีการปกป้องคุ้มครองจากผู้ชาย เพื่อป้องกันข้อครหาต่อผู้หญิงและให้ผู้หญิงมีผิวเป็นตัวเป็นตนตั้งแต่สมัยแลงฟ้า หรือข้อบังคับห้ามแต่งงาน (แต่ไม่ห้ามรักกัน) ของนางหาญ ยุค 2545 สะท้อนว่า ในรายงานสิทธิมนุษยชนที่รายงานการละเมิดของทหารพม่าต่อผู้หญิงที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้นั้น แต่ต้องปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิง-ชายไทใหญ่เพียงผิวเผิน และตั้งคำถามประเด็นนี้แค่เพียงในฐานะเหตุที่ทำให้ผู้หญิงที่ถูกทหารพม่าข่มขืน ถูกดำเนินจากสังคมและครอบครัว ถูกสามีทิ้ง ต้องหนีมาในประเทศไทย ในขณะที่เดียวกัน งานของนิพัทธ์พร ในฐานะสารคดีเรื่องรอยสักและประวัติของนางหาญ ก็เน้นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความกล้าหาญของนางหาญ โดยไม่สามารถสืบเสาะเรื่องการละเมิดทางเพศ เพราะรูปแบบและหัวข้อของบทความเป็นตัวกำหนดทางหนึ่ง

ผู้หญิงไทใหญ่บางพื้นที่ที่อยู่บนเขตที่เรียกได้ว่าเป็น “เมืองหลวง” ของไทใหญ่ คือบนดอยไตแลงใกล้กับศูนย์กลางทางการเมืองและความทันสมัยอย่างประเทศไทย (แม้จะเป็นบ้านนอกชายขอบอย่างอำเภอชายแดน จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดเชียงใหม่) จึงได้รับอานิสงส์จากการปลอดภัยจากการสู้รบ ภัยข่มขืน จนกระทั่งถึงความรุนแรงในครอบครัวด้วย กล่าวได้ว่า ตำแหน่งแห่งที่ทางกายภาพ และตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม มีผลต่อสภาพชีวิตและคุณภาพสิทธิมนุษยชนที่ผู้หญิงได้รับ ไม่ใช่ผู้หญิงไทใหญ่ทุกคนประสบการละเมิดสิทธิมนุษยชนจาก “ทหารพม่า” เหมือนกันหมด บางคนที่เป็นผู้ประสบปัญหาจากความรุนแรง “ในครอบครัว” หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ถูกจับขังคุกเพราะมีขลุ่ยยังไม่ถูกนับว่าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้หญิงไทใหญ่ที่เป็นนางหาญไม่เข้าข่ายได้รับความคุ้มครองกรณีถูกล่วงละเมิดทางเพศ จากคนไทยที่เข้าไปมีส่วนในการทำธุรกิจ ถูกทำให้เป็นเรื่องที่ไม่ควรดำเนินการ ท่ามกลางผลประโยชน์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเชื้อชาติ

สาเหตุที่ทำให้เรื่องราวที่แตกต่างหลากหลายของผู้หญิงไทใหญ่เหล่านี้ ไม่ว่าจะป็นนางหาญในสนามรบ นางหาญแรงงานในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ ผู้หญิงไทใหญ่ที่อาจประสบความรุนแรงจากคนชาติพันธุ์เดียวกัน ไม่ปรากฏตัวในฐานะการละเมิดสิทธิมนุษยชน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะรูปแบบและการเมืองในการนำเสนอรายงานสิทธิมนุษยชนเองที่มีความตายตัว มีกฎระเบียบเฉพาะ

เมื่อเลือกหัวข้อ “การข่มขืนในฐานะอาวุธสงคราม” ก็ต้องดำเนินไปตาม “โครงเรื่อง” ที่เหมาะสม อีกทั้งในการนำเสนอไม่สามารถบรรจุพลวัฒน์และความเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ผู้หญิงไทใหญ่ได้ครบถ้วน และหากพิจารณาว่าหัวข้อของรายงานต้องการนำเสนอภาพปัญหาของไทใหญ่ที่ได้รับภายใต้การปกครองจากพม่า เรื่องบางเรื่องจึงจำเป็นต้องถูก “เก็บเงียบ” จนกว่าจะมีใครสักคนเล่าเรื่องนี้ขึ้นมาอีกพื้นที่รายงานการข่มขืนในฐานะอาวุธสงครามบทความสั้นๆ ของนิพัทธ์พรจึงเป็นก้าวสำคัญในการตั้งคำถามถึงอนาคตของประเด็นเพศสภาพในรัฐฉาน สถานภาพที่เป็นรองของผู้หญิงที่ดำรงอยู่มายาวนานทำให้ผู้หญิงไทใหญ่ที่เป็นผู้หญิงที่ไม่สามารถรักษาพรหมจรรย์ได้ ไม่ด้วยกรณีใดๆ ไม่สามารถอาศัยอยู่ในชุมชนของตนเองได้ ผู้หญิงที่ถูกทหารพม่าข่มเหง สามารถนิยามตนเองผ่านรายงานสิทธิมนุษยชนได้ว่าเป็นผู้ถูกกระทำ และในอนาคตอาจมีพื้นที่เยียวยาทั้งทางกฎหมายและทางสังคม ผู้หญิงที่ประสบปัญหาการละเมิดทางเพศในกรณีอื่นๆ โดยผู้กระทำที่ไม่ใช่คนพม่า จะได้รับโอกาสเช่นนี้หรือไม่¹

2. เรื่องเล่าและสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของผู้หญิงชนชั้นสูง ใน Twilight Over Burma และ The White Umbrella

2.1 Twilight Over Burma

Twilight Over Burma เป็นอัตชีวประวัติของ Inge Sargent หรืออดีตเจ้านางสุจันติ เป็นผู้เขียนหนังสืออัตชีวประวัติเรื่อง Twilight in Burma อิงเง่เป็นอดีตเจ้านางของเจ้าจำแสง เจ้าฟ้าแห่งสีป้อ ซึ่งได้รับการศึกษาจากอเมริกา ทั้งคู่พบกันในโคโลราโด โดยที่ Inge ไม่ทราบมาก่อนว่าเจ้าจำแสงเป็นเจ้าชาย และต่อไปจะได้เป็นเจ้าฟ้าหลวงของสีป้อ (Sargent, 1994, p. xiii) อิงเง่เล่าว่าเจ้าจำแสงพยายามปฏิรูประบบศักดินาให้ทันสมัย ทั้งคู่ได้รับการศึกษาอบรมแบบตะวันตก ในขณะที่พม่าเป็นอาณานิคม เจ้าฟ้ารัฐฉานได้รับอำนาจในการปกครองตนเองระดับหนึ่งจากอังกฤษ และได้ทำการปรับเปลี่ยนประเทศให้เป็นสมัยใหม่แบบค่อยเป็นค่อยไป (Sargent, 1994, p. xvii) อิงเง่สมรสกับเจ้าจำแสงที่โคโลราโด โดยที่ไม่รู้สถานะที่แท้จริงของเจ้าจำแสง รู้เพียงแต่ว่าเจ้าจำแสงมาจากไหน แต่ไม่รู้ว่ามียศศักดิ์อย่างไร จนเดินทางกลับไปถึงรัฐฉาน เมื่อไปถึงพม่า เจ้าจำแสงจึงบอกความจริงว่าตนเองเป็นเจ้าฟ้าแห่งสีป้อโดยได้ชื่อใหม่ว่า สุจันติ (Thusandi) (Sargent, 1994, p. 17) เจ้านาง

¹ นอกจากกรณีแรงงานข้ามชาติหญิง ที่ถูกนายจ้างละเมิดทางเพศ หรือถูกชายไทยละเมิดทางเพศ หลอกไปขายบริการ

ต่างชาติได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นที่บ้านใหม่ในรัฐฉาน ในบ้านแบบโคโลเนียล ที่มีชุดรับประทานอาหารเป็นเครื่องเงิน (Sargent, 1994, p. 27) เจ้านางเองก็แสดงความประสงค์อยากจะปรับตัวเป็นคนฉาน เช่น รับประทานอาหารฉาน แทนอาหารตะวันตกที่คนครัวพยายามทำให้ และเรื่องการแต่งตัว นุ่งผ้าถุงและซิ่น (Sargent, 1994, p. 37) ต่อมาเจ้านางสู่จันติเรียนพูดภาษาพม่าและไทใหญ่ (Sargent, 1994, p. 44) เรียนรู้การนั่งสมาธิ และธรรมะในพุทธศาสนา (Sargent, 1994, pp. 70-71) แต่ก็ยังไม่ทิ้งความเป็นตะวันตก เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการในบ้านเรือน เช่น ตัดสินใจว่าจะทานอาหารแบบไหน จะบริหารครัวเรือนและบริหารในครอบครัวอย่างไร โดยเจ้าจำแสงก็ไม่ได้คัดค้าน (Sargent, 1994, p. 28, 54, 65) เป็นที่ปรึกษาและเป็นกำลังใจให้สามี (Sargent, 1994, p. 43) เช่นเดียวกับเจ้านายสมัยใหม่ในยุโรปและประเทศเพื่อนบ้าน (Sargent, 1994, p. 46) ในด้านครอบครัว เจ้าจำแสงกับเจ้านางสู่จันติมีลูกสาวสองคน เจ้าค่อนข้างหัวสมัยใหม่ ยอมรับลูกสาว และดูแลมหาเทวีอย่างดี (Sargent, 1994, p. 92) เมื่อเทียบกับการปฏิบัติตามจารีตประเพณี

เจ้านางสู่จันติเล่าเรื่องการมีบทบาทอย่างเข้มแข็งในเรื่องการปรับปรุงสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ตามหลักสิทธิมนุษยชนของตะวันตก เช่น ให้คนรับใช้ในวังมีวันหยุด ไม่ให้หญิงรับใช้ลาตายตามประเพณีใด แต่ให้กำลังใจให้รักษาตัวในโรงพยาบาลฝรั่ง ให้กำลังใจจนหาย ต่อมาก็ได้รับการเคารพจากชาวบ้านมากขึ้น (Sargent, 1994, pp. 55-57) ในด้านสวัสดิภาพของผู้หญิง เจ้านางสู่จันติตั้งสมาคมเพื่อสวัสดิภาพแม่และเด็ก และการผดุงครรภ์ ตามมาตรฐานตะวันตก เพราะระหว่างเยี่ยมเยียนประชาชน เจ้านางเคยพบปัญหาเด็กเล็กที่เลี้ยงแบบพื้นบ้าน แล้วขาดอาหารให้ดีขึ้น ความช่วยเหลือจากชนชั้นสูงสู่ชนชั้นล่าง ผ่านการทำงานขององค์กรกุศลกับชาวต่างชาติ เพื่อระดมทุนและออกเงินเพื่อให้คลอดในคลินิก ได้รับวัคซีน (Sargent, 1994, pp. 85-90)

แต่ทุกอย่างก็เริ่มเข้าสู่ความมืดมน หลังจากการรัฐประหาร เจ้านางสู่จันติ มหาเทวีต่างดำรงอยู่ตัวคนเดียวในหอตะวันออก ท่ามกลางการปฏิวัติรัฐประหารในพม่าเจ้าจำแสงหายตัวไป ในขณะที่ไปประชุมรัฐสภาที่ร่างกึ่ง ทหารพม่าขอค้นบ้านมหาเทวี (Sargent, 1994, p.1) และต่อมาทหารพม่าสั่งกักบริเวณเจ้านางสู่จันติและลูกสาวในหอของตนเอง เจ้านางต้องเผชิญการทำทนายข่มขู่จากทหารพม่าซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตลอดเวลาที่รอคอย 11 เดือนเจ้านาง ไม่พบเจ้าจำแสง จึงพยายามทุกวิถีทางที่จะสืบข่าว หลังได้รับเพียงจดหมายสั้นๆ จากเจ้าจำแสงไม่นานหลังที่เจ้าจำแสงถูกควบคุมตัว เจ้านางสู่จันติถามทหารพม่าเรื่องเจ้าจำแสง (Sargent, 1994, p. 150) เขียนจดหมายสอบถามผู้มีอำนาจ (Sargent, 1994, p. 159) ส่งของใช้ไปให้เจ้าจำแสง ผ่านรัฐบาลทหารพม่า ทว่าของที่ส่งไปจะถูกตีกลับพร้อมคำปฏิเสธว่าไม่ได้จับกุม เจ้าจำแสง หรือไม่รู้ว่ามีเจ้าจำแสงอยู่ที่ใด (Sargent, 1994, p. 160) จนในที่สุด หลังจากเผชิญการคุกคามจากตำรวจลับ และมีความเสี่ยงว่า

จะถูกจับกุม เจ้านางและบุตรสาวสองคน ชื่อ Mayari และ Kennari หลบหนีออกนอกประเทศไปออสเตรเลีย และย้ายไปตั้งรกรากที่โคโลราโด ในที่สุด

2.1.1 บทบาทของเจ้านางสุจันติ ในฐานะนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน เมื่อเจ้าจำแสงหายตัวไป เจ้านางสุจันติดำเนินการติดตามข่าว จากทุกช่องทางที่ทำได้ เจ้านางสุจันติโทรศัพท์หาพันเอก ทุน อ่อง และขออนุญาตส่งเสื้อผ้า จดหมาย ให้เจ้าจำแสง พลเอกทุน อ่อง เสนอว่าจะส่งของต่อไปให้ เพราะเจ้าสุจันติต้องการให้ทหารพม่ายอมรับอย่างเป็นทางการว่ามีส่วนรับผิดชอบต่อการกักขังสามีตน (Sargent, 1994, p. 160)

Thusandi phoned Colonel Tun Oung and requested permission to send clothing and correspondence to her husband; the colonel offered to forward them for her. Thusandi wanted the Burmese Army publicly to accept responsibility for holding her husband captive, so she considered the colonel's offer to be a good sign. . . . Then she drove again to Kyaukme, . . . Thusandi felt confident that she would soon receive mail from Sao through official channels. (Sargent, 1994, p. 160)

หลังจากนั้นปรากฏว่าหนังสือพิมพ์พม่าปฏิเสธว่ารัฐบาลไม่รู้เห็นกับการหายตัวของเจ้าจำแสงและปฏิเสธไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจับกุม เจ้าสุจันติไปพบพันเอก ทุน อ่องอีกครั้ง พร้อมหนังสือพิมพ์ที่พาดหัวข่าวดังกล่าว เจ้านางพูดว่าหากสองอาทิตย์ไม่มีข่าวคราวจากการ เจ้านางจะหาทาง “ให้ข้อมูลแก่สาธารณะ” (Sargent, 1994, p. 164) แต่ไม่นานนัก คนของเจ้าสุจันติ ที่ส่งไปสืบข่าว ที่เมือง Ba Htoo Myo ก็กลับมาพร้อมกับบอกว่า บางที่เจ้าจำแสงอาจ “ไม่กลับมาแล้วก็ได้” พร้อมทั้งบอกว่า นางฝันว่าเจ้าจำแสงขึ้นสวรรค์ไปแล้ว จากนั้น เจ้านางตัดสินใจเขียนจดหมายถึงหนังสือพิมพ์ทุกฉบับเท่าที่จะทำได้ เจ้านางเขียนจดหมายถึงพลเอกเนวิน พันเอกลวิน และพันเอกหม่อง ฉ่วย ที่ควบคุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อขออนุญาตพบเจ้าจำแสงและติดต่อทางจดหมาย เจ้านางตรวจสอบหนังสือพิมพ์อย่างถี่ถ้วน ว่าลงเรื่องที่เจ้าจำแสงถูกจับว่าถูกต้องตามจริงหรือไม่ แต่เมื่อเรื่องเงียบ เจ้านางสุจันติเขียนจดหมายอธิบายสถานการณ์การจับกุมที่เกิดขึ้น ส่งหนังสือพิมพ์ใหญ่ๆ ทุกฉบับในพม่า

Thusandi wrote a letter explaining the true circumstances of the arrest and, through messengers, sent copies to all major Burmese newspapers. Then she waited and hoped that at least one paper would have the courage to print the true story.

A week later, Kawlin came into the study, triumphantly holding up the newspaper Myanmar Alin. ...

Thusandi beamed as she read the front-page article, which gave the correct version of Sao's arrest in Taunggyi and quoted her as the source for the information. (Sargent, 1994, p. 171)

นายทหารที่ควบคุมการกักบริเวณคาดโทษ และต่อมาไม่นาน ของที่ฝากส่งผ่าน กองทัพให้เจ้าจ่าแสงถูกตีคืน และเจ้านางได้รับจดหมายปฏิเสธอย่างเป็นทางการ ว่ารัฐบาลทหารของ นายพลเนวินไม่ทราบตำแหน่งแห่งที่ของเจ้าจ่าแสง (Sargent, 1994, p.173) แต่เจ้านางสุจันตีได้ แสดง หลักฐานในหนังสือ เป็นจดหมายลายมือเจ้าจ่าแสง ระบุที่ที่ถูกกักตัว และหน้าถัดไปจดหมาย ปฏิเสธจากรัฐบาลทหารพม่าว่าไม่ได้จับกุมกักขังเจ้าจ่าแสงเพราะเมื่อค้นบ้านไม่พบตัวเจ้า คงพบแต่น้องชายเท่านั้น (Sargent, 1994, p. 175)

ภาพที่ 4.1

การแสดงหลักฐานการหายตัวของเจ้าจ่าแสง

โดย ผู้เขียน Twilight Over Burma

3/2/62
 Darling
 I am writing this secretly.
 I am being locked up in the
 army hospital at the Hto Nya
 at Taunggyi. Please ask
 Khin my dear to request
 Tawng Chit to use his influence
 to get me out. There is also
 the Hto Nya - Muller can use help
 but mine is all. Condition here
 are not clean. Hope to see you
 all again soon. Cheer up for me!
 I am still ok.
 Love
 Sao Kya Seng

A letter sent on March 2, 1962, by Sao Kya Seng, the Prince of Hsipaw, to Thusandi shortly after his arrest near Taunggyi, during a countrywide military coup.

Source: *Twilight over Burma: My Life as a Shan Princess* by Inge Sargent, 1994, p. 174.

เจ้านางสุจันติเริ่มหมดหวังกับการเคลื่อนไหวในพม่า และคิดว่าแสวงหาช่องทางผ่านสหประชาชาติ ศาลอาญาโลก และ แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล เพิ่งตั้งจะดีกว่า (Sargent, 1994, p. 206) แต่ท้ายที่สุดความพยายามทั้งหมดก็ไม่เป็นผล

The Military Regime in Burma has never acknowledged its responsibility for the disappearance from custody of Sao Kya Seng more than thirty years ago. Continuous efforts by the author to hold the government of Burma accountable failed. Repeated inquiries into the fate of the Prince of Hsipaw by the governments of Austria, Great Britain, and the United States were met with silence. The United Nations, the International Red Cross, the International Court of Justice, Amnesty International, and other international organizations have been unable to provide assistance to the author in her search for Sao Kya Seng. (Sargent, 1994, p. 214)

2.1.2 ตำแหน่งแห่งที่และจุดยืนในการเคลื่อนไหว ในฐานะที่เป็นหญิงตะวันตกและเป็นชนชั้นสูง เจ้านางสุจันติยังใช้ช่องทางการทูตและองค์การระหว่างประเทศ เพื่อทำให้เรื่องราวของเจ้าจ่าแสงเป็นที่ปรากฏและรับรู้ในวงกว้าง แม้หลังจากจะทราบข่าวที่น่าเชื่อถือได้ว่าเจ้าจ่าแสงถูกสังหารแล้ว โดยที่เจ้านางมีสัญญาติดออสเตรียโดยกำเนิด และเจ้าจ่าแสงก็ได้สนับสนุนให้เจ้านางแปลลงสัญญาเป็นพม่า อีกทั้งตัวเจ้านางก็เคยตอบผู้ถามว่า ถ้าต้องแปลลงสัญญาเป็นพม่า ยากหรือสัญญาติดนามากกว่า ทำให้เจ้านางสามารถ ทั้งส่งจดหมายสอบถาม ร้องเรียน และอื่นๆ โดยใช้ช่องทางการทูตผ่านสถานทูต ติดต่อกับนายอู ถั่น เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ องค์การกาชาดสากล และสถานทูตออสเตรียใน การากี ปากีสถาน (Sargent, 1994, p. 200) การเคลื่อนไหวของเจ้านางสุจันติ เป็นการดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อสามีเพียงคนเดียว ซึ่งต่างกับการเรียกร้องเพื่อคนจำนวนมากในฐานะที่เจ้านางเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการหายไปของสามี การเคลื่อนไหวนี้จึงมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพราะเจ้านางและลูกๆ ต้องการเจ้าจ่าแสงกลับคืนมา หรืออย่างน้อยต้องการทราบว่าเจ้าจ่าแสงเป็นตายร้ายดีอย่างไร ท่ามกลางการปกปิดข้อมูลของรัฐบาลทหารพม่า

การใช้ความเป็นตะวันตกและสถานภาพเจ้านาง ทำให้องค์การกาชาดสากลแจ้งให้ทราบว่าตัวแทนจากพม่าไม่ยอมรับนำจดหมายสอบถามว่าทำไมเจ้าจ่าแสงถูกกักกันโดยไม่มีข่าวคราวส่งต่อไปยังเนวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศออสเตรียส่งสาส์นถึงรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศพม่า เพื่อขอให้ปล่อยตัวเจ้าจ่าแสงและส่งตัวมาที่ออสเตรีย และใช้เครือข่ายติดต่อให้จิตแพทย์ประจำตัวชาวออสเตรียของเนวิน ให้ส่งหนังสือของเจ้านางถึงเนวินโดยตรง

(Sargent, 1994, p. 200) การใช้ตำแหน่งแห่งที่และสถานะทางสังคมของเจ้านางสุจันติ แตกต่างกับความพยายามของนักเคลื่อนไหวที่เป็นสามัญชน หรือคนชั้นกลาง เพราะสามารถใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อเคลื่อนไหวในทางการทูตได้

เรื่องของเจ้าสุจันติ จึงเป็นเรื่องของคนๆ หนึ่ง ที่เชื่อมโยงกับความสูญเสียของครอบครัวและผู้หญิงคนอื่นๆ อีกจำนวนมากในยุคเดียวกัน ที่ต้องเสียสามี ลูก หรือสมาชิกครอบครัวหายไป เพราะรัฐบาลนายพลเนวิน การเล่าเรื่องของตนเองเป็นตัวแทนของคนอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มทางสังคมเดียวกัน โดยไม่ต้องสูญเสียความจำเพาะเจาะจงของสถานการณ์ที่ตนเองประสบอยู่ (Beverly, 1992, pp. 96-97) แม้เรื่องของเธอมองไม่ “ร้อนทนต์” เหมือนกับเรื่องของผู้ถูกกระทำรุนแรงทางกายภาพ ถูกอุ้มหาย และเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงโดยตรง แทนที่จะบันทึกเรื่องของคนจำนวนมาก และลดทอนความเฉพาะเจาะจงของสถานการณ์ ตามขนบรายงานสิทธิมนุษยชนที่ต้องการหลักฐานจำนวนมาก มาสร้างความน่าเชื่อถือ ซึ่งอิงเงื่งกับบอกว่าเธอได้รับทราบ เรื่องเลวร้ายต่างๆ ที่รัฐบาลทหารพม่ากระทำต่อประชาชนมากมาย

2.1.3 การสร้างความน่าเชื่อถือของการละเมิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากมีหลักฐานว่าเจ้าจำแสงถูกควบคุมตัวในความดูแลของรัฐบาลทหารพม่า เพียงขึ้นเดียว คือจดหมายที่เจ้าจำแสงฝากส่งมาให้ ใน *Twilight Over Burma* อิงเงื่งใจใช้ การประเมินสถานการณ์และเรื่องเล่าเจ้านางสุจันติพบในฐานะผู้รู้เห็นการละเมิดที่เกิดขึ้นกับครอบครัวตัวเอง และจากข้อมูลการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับทราบจากคนอื่นๆ ถึงความโหดร้ายของรัฐบาลทหารพม่าภายใต้นายพลเนวินที่สั่งยิงนักศึกษา และผู้ประท้วงที่ปราศจากอาวุธ แล้วสั่งให้พวกคนจับ คนตายไปที่สำนักงานสถานศึกษา มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ก่อนจะสั่งให้ระเบิดอาคารที่มีคนจับคนตายทิ้ง (Sargent, 1994, p. 186)

ต่อมาเจ้านางเล่าเหตุการณ์ที่แสดงถึงความกลับกลอกเชื่อไม่ได้ และการปิดบังความจริงของรัฐบาลทหารพม่าว่า จิตแพทย์ชาวออสเตรเลียเขียนจดหมายมาบอกว่าเจ้าจำแสงยังอยู่ในพื้นที่กักกัน และจิตแพทย์ผู้นั้นยืนยันว่า เนวินให้เขาพบกับแพทย์ประจำตัวที่ดูแลเจ้าจำแสง ที่ยืนยันว่าเจ้าจำแสงยังมีชีวิตอยู่ และน่าจะติดต่อเจ้านางมาในไม่ช้า ถือเป็นการยืนยันจากปากเนวินต่อจิตแพทย์ว่าเจ้าจำแสงถูกจับ ช่วงเดียวกันเจ้านางก็ได้รับจดหมาย จากสถานทูตออสเตรเลียบอกว่ารัฐบาลพม่าไม่ได้จับกุมเจ้าจำแสง เครือข่ายจากกระทรวงต่างประเทศออสเตรเลีย ยังบอกอีกว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของพม่า ถามกลับมายังเนวินว่าจะให้ตอบกรณีนี้อย่างไร และเนวินเป็นผู้สั่งการให้ตอบข้อซักถามจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศออสเตรเลีย โดยให้ปฏิเสธว่าเจ้าจำแสงไม่เคยอยู่ในความควบคุมของทหารพม่า และไม่เคยถูกจับ (Sargent, 1994, pp. 202-203)

การเล่าเรื่องของเจ้านางสุจันติ เป็นประสบการณ์ของตนเอง และเป็นการรวบรวมเรื่องเล่า ข่าวลือ ที่ได้ยิน ซึ่งต่างจากการรวบรวมหลักฐานอย่างเป็นทางการตามขั้นตอนในการสร้างความรู้ตามวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ทั้งอดีตชีวิตนี้ยังไม่มีสารสนเทศทางประวัติศาสตร์เพื่อให้สอบทานได้ เช่นเดียวกับการค้นคว้าของ Patricia W. Elliot ใน *The White Umbrella* แต่อาศัยเรื่องเล่าอิงเงาเล่าเรื่องการหายตัวของคนเดียว คือเจ้าจำแสง และผลกระทบที่ตามมาต่อทั้งผู้ที่หายตัวไปและผู้ที่มีชีวิตอยู่ ในบริบทเฉพาะเจาะจง บอกถึงตำแหน่งแห่งที่ ความสนใจ (หรือแรงจูงใจ) ที่ทำให้น่าเชื่อได้ว่ารัฐบาลทหารพม่าต้องการกำจัดเจ้าจำแสง เพราะความเป็นเจ้าฟ้าหัวสมัยใหม่ต้องการปลดปล่อยประชาชนจากการกดขี่ทุกรูปแบบ และเป็นที่รักของประชาชนอย่างยิ่ง ในขณะที่เดียวกัน ก็อ้างอิงถึงเหตุการณ์ล้อมปราบนักศึกษา ประชาชน ที่ต่อต้านรัฐประหารอย่างรุนแรง อันถึงเป็นหลักไมล์สำคัญในประวัติศาสตร์ของพม่าที่เป็นที่รู้จักกันดี ประกอบกับการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือ ที่บอกให้เจ้านางทราบถึงความโหดร้าย เอาแน่เอาอนไม่ได้ของผู้นำรัฐบาลทหารอย่างนายพลเนวิน ที่หลอกได้แม้กระทั่งจิตแพทย์ของตนเอง และข่าววงในถึงความบ้าคลั่งของเนวิน ที่มักทำร้ายคนอื่นเสมอๆ (Sargent, 1994, p. 201)

การหาข้อมูลของเจ้าสุจันติ หลังจากเจ้าฟ้าแห่งสีป้อ หายตัวไป เป็นการพยายามรวบรวมข้อมูลให้ได้มากที่สุด โดยไม่ยึดติดกับการหา “หลักฐาน” ว่าเจ้าฟ้าแห่งสีป้อหายไปไหน เมื่อใด เป็นทั้งการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลทหารพม่าพยายามปิดกั้นการเข้าถึงข้อมูล และบ่งบอกเป็นนัยๆ ว่า อาจมีการทำลายหลักฐาน แม้เจ้านางจะพยายามส่งจดหมายถึงรัฐบาลพม่า โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ยืนยันความน่าเชื่อถือของหลักฐานที่มีอยู่ โดยการส่งจดหมายขออนุญาตติดต่อ และส่งของให้เจ้าจำแสง เพื่อหวังว่ารัฐบาลพม่าอาจ “หลุดปาก” ยืนยันว่าคุมขังกักกันเจ้าจำแสงไว้ แต่กลับได้รับจดหมายปฏิเสธว่ารัฐบาลพม่าว่าไม่รู้ไม่เห็น

ท่ามกลางการขาดประจักษ์พยาน และ การแสดงให้เห็นการกีดกัน ปิดกั้น รูปแบบต่างๆ ของรัฐบาลทหารพม่า ที่แทรกแซงชีวิตประจำวัน เช่น ส่งสายลับคอยติดตาม ช่มชู้ไม่ให้ส่งเรื่องเจ้าจำแสงหายตัวให้ต่างประเทศ และหนังสือพิมพ์ วิธีการของเจ้าสุจันติ คือการจัดการกับอำนาจและการสมคบคิดแห่งความเงิบ และการปฏิเสธจากรัฐบาลทหารพม่า การปฏิเสธ ไม่รับรู้ และความเงิบคือการแสดงอำนาจอย่างหนึ่ง และสามารถใช้เป็นอาวุธทางการเมือง ใน *Elephant in The Room* เอเวียตาร์ เซรูบาเวล (Zerubavel, 2006, p. 41) กล่าวไว้ว่า

การทำให้เรื่องเงิบมักถูกใช้เป็น ‘อาวุธเพื่อทำให้สยบยอม . . . ทำให้เสียงของผู้เป็นอื่นสำคัญอยู่แค่ลำคอ’ ดังนั้น ในช่วง ‘สงครามโสมม’ (Dirty war) ที่มุ่งร้ายผู้เรียกร้องทางการเมือง ในอาเจนตินา ช่วงปลายทศวรรษที่ 70s ถึงต้นทศวรรษที่ 80s การกล่าว

ถึง ‘การหายตัว’ ที่ใครสักคนพบเห็น เป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่รัฐห้ามอย่างเคร่งครัด— เป็นตัวอย่างที่น่าเศร้าของการทำให้เสียสองชั้น ชั้นแรก คือการที่กลุ่มผู้ถูกลักพาตัวโดยไม่มีหลักฐานบันทึกชะตากรรมน่าเศร้า และความมีอยู่ของพวกเขาถูกทำให้เป็นเรื่องต้องห้าม จนไม่สามารถพูดถึงเรื่องของพวกเขาได้จริงๆ ความเงียบที่ห้ามการเอื้อนเอ่ยใดๆ ได้รับการ ออกแบบมาเพื่อทำให้คนสิ้นพลัง ... และเป็นเครื่องหมายของรัฐตำรวจ เบ็ดเสร็จ (Zerubavel, 2006, p. 41)

การเล่าเรื่อง หรือทำให้เรื่องเงียบ เป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาอย่างที่ว่านางสุจินต์พยายามทำ อาจมีผลต่อการตั้งคำถาม ทำทนาย หรือสั่นคลอนโครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่ ดังนั้น การสั่งเก็บเรื่องให้เงียบ จึงเป็นวิธีการเพื่อรักษาอำนาจ (Zerubavel, 2006, p. 41) การต่อสู้เพื่อทำให้เรื่องของเจ้าจำแสง เป็นประเด็นทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ จึงเป็นการต่อสู้ทางการเมือง และทำทนายอำนาจรัฐบาลทหาร ซึ่งเจ้านางสุจินต์พยายามทำมาตลอดเวลาที่อยู่ในพม่า ทั้งที่ทหารตำรวจลับ และรัฐบาลต่างก็พยายามขัดขวางด้วยวิธีการข่มขู่ ล่อลวงให้ตายใจ และ การปฏิเสธอย่างแข็งขัน พร้อมกับพยายามสอดแนมการกระทำที่เป็นอันตรายนี้ เป็นการปฏิเสธ การกดขี่ทางวาทกรรม และเป็นความรุนแรงรูปแบบหนึ่ง (Zerubavel, 2006, p. 58)

เรื่องการหายตัวและการเสียชีวิตของเจ้าจำแสง ไม่ได้ใช้หลักฐาน “แน่นอน” และ “เชิงประจักษ์” เช่น สามารถระบุศพ หรือโครงกระดูก เอกสารประกอบการจับกุม หรือพยานรู้เห็นเหตุการณ์ได้ เช่นเดียวกับมาตรฐานของข้อมูลในการละเมิดสิทธิมนุษยชน สภาพที่ไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์ได้ และดำเนินการอย่างเป็นวัตรปฏิบัติได้ เพราะอำนาจของรัฐบาลทหารพม่าทำให้ห้องเงาต้องอาศัยการตีความ และการปะติดปะต่อเรื่องราวด้วยตนเอง โดยไม่สามารถรายงานเรื่องได้เช่นเดียวกับที่ปรากฏในรายงานสิทธิมนุษยชน การตีความจากผู้เขียนรายงานโดยมีน้ำหนักหลักฐานน้อยมาก ทำให้รายงานไม่น่าเชื่อถือ (Wilson, 1997, p. 149) เรียกว่า “รายงานสิทธิมนุษยชนที่รายงานความจริงแบบสัจนิยมที่เล่าข้อเท็จจริงต่อเนื่องกัน” ทำให้ละเลยข้อเท็จจริงของบทบาทของผู้เขียนในการสร้างและปะติดปะต่อเหตุการณ์ยับย่อย เข้ามาเป็นเรื่องราวของกรณีศึกษาการละเมิดสิทธิมนุษยชน และรายงานสิทธิมนุษยชน ข้อจำกัดประการหนึ่งของการนำเสนอข้อเท็จจริงแบบวัตรปฏิบัติ ทำให้เกิดการละเลยความเป็นไปได้ที่จะใช้พลังในการตีความ สืบค้น ความสร้างสรรค์ และ ศักยภาพของผู้เขียนรายงาน หรือผู้เล่าเรื่อง ในการจัดเรียง และสร้างความหมาย เพื่อสร้างรายงานที่น่าเชื่อถือ จากข้อมูลที่เป็นเศษเสี้ยว (Wilson, 1997, p. 150)

แม้จะไม่สามารถหาหลักฐานว่าเจ้าจำแสงเป็นตายร้ายดีอย่างไร เพื่อพิสูจน์ว่าเจ้าจำแสงเสียชีวิตภายใต้การควบคุมตัวของรัฐบาลทหารพม่า หลักฐานที่อิงเงาใช้เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ

เป็นข้อมูลจากบุคคลที่น่าเชื่อถือทางการเมือง และเป็นญาติกับ อู นู เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ เป็นผู้มาเตือนและบอกข่าวร้าย หรือโดยผ่านเจ้าหน้าที่ทูตออสเตรเลีย ที่มาเตือนให้เจ้านางสุจันตือออกนอกประเทศ โดยอนุมานว่า บุคคลที่น่าเชื่อถือและเป็นคนวงใน ย่อมมีอำนาจในการรับรู้ข้อมูลลับ และให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ การสร้างความน่าเชื่อถือ เช่นเดียวกับกลยุทธ์ที่องค์กรด้านสิทธิมนุษยชนใช้เพื่อสร้างรายงาน นั่นคือรายงานที่น่าเชื่อถือ นอกจากจะทำตามขั้นตอนการผลิตรายงานแล้วยังมาจากแหล่งข้อมูล และองค์กรที่น่าเชื่อถือ มีชื่อเสียง รับรองความน่าเชื่อถือของรายงานสิทธิมนุษยชน (Wilson, 1997, p. 151) ในฐานะที่เป็นบุคคล เจ้านางไม่สามารถหาองค์กรมารองรับความน่าเชื่อถือได้ แต่การเล่าถึงตำแหน่งแห่งที่ของแหล่งข้อมูล ก็สามารถทำให้ผู้อ่านเห็นว่าแหล่งข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมาก

ในกรณี *The Twilight Over Burma* อิงเง่ สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดในการนำเสนอหลักฐาน และข้อเท็จจริงของการเล่าเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อเจ้าจำแสง ตามขอบของรายงานสิทธิมนุษยชน และใช้แหล่งข้อมูลที่ไม่เป็นไปตามขอบ เนื่องจากไม่สามารถหาแหล่งข้อมูลที่ต้องการรับความน่าเชื่อถือ ในระดับ “ข้อเท็จจริง” ที่ไม่ต้องอาศัยการตีความแบบวัตถุนิยมได้ โดยอาศัยการเลือกเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอข้อมูล และ โดยการแสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากการเขียนรายงานสิทธิมนุษยชน ผู้เขียนสามารถเลือกใช้รูปแบบการเล่าเรื่อง หลายรูปแบบ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือว่า “มีคนถูกอุ้มหาย” จริง

2.1.4 การใช้จินตนาการจัดการกับความจริงที่ถูกปิดบัง อิงเง่แบ่งเนื้อหาออกเป็นสองประเภทคือส่วนที่เป็นอัตชีวประวัติตนเองและครอบครัว กับส่วนที่เป็นจินตนาการของเธอว่าเจ้าจำแสงเป็นอย่างไร ขณะอยู่ภายใต้การกักกันของทหารพม่า ในส่วนที่เป็นชีวประวัติของเจ้าจำแสงและอัตชีวประวัติของตนเอง ในสมัยที่เป็นเจ้านางสุจันตือ อิงเง่เล่าเรื่อง โดยทำตามขอบของอัตชีวประวัติ และชีวประวัติ คือเป็นผู้บันทึกและกลั่นกรองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และเพื่อให้เห็นแรงจูงใจและหลักฐานสนับสนุนทางอ้อม ที่น่าเชื่อถือได้ว่าเจ้าจำแสงถูกอุ้มหาย อิงเง่เล่าถึงบริบททางการเมือง และสังคมของพม่า ทั้งก่อนและหลังการปฏิวัติ ถึงการดูแลอำนาจและการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า เป็นการวางเรื่องเล่าของตนเองและเจ้าจำแสงในวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ที่เป็นผู้รู้เห็นและรับฟังปัญหาการถูกละเมิดสิทธิของไพร่ฟ้า และเป็นการยืนยันว่า มีปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น ข้ำร้ายสถานการณ์ยังย่ำแย่ลงเมื่อมีรัฐประหาร

เรื่องของเจ้าจำแสงหลังถูกจับกุม เขียนขึ้นโดยจินตนาการของอิงเง่ ว่าเจ้าจำแสงจะเป็นอย่างไร จะตกอยู่ในสภาพอย่างไร โดยไม่สรุปถึงชะตากรรมที่ชัดเจนของเจ้า จำแสง ความไม่ชัดเจน และไม่สามารถหาข้อสรุปจุดจบ เป็นเรื่องปกติที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัวและญาติพี่น้องของคนที่ถูกลักพาตัว

อุ้มหาย การสรุปว่าคนที่รักของตนเองตายไป เป็นเรื่องโหดร้าย แต่ก็นำมาซึ่งการปิดฉาก และเริ่มต้นไว้อาลัย ทำใจ และเริ่มต้นชีวิตใหม่ การเชื่อว่าบุคคลนั้นมีชีวิตอยู่ ก็เป็นความหวังและการมองโลกในแง่ดี ท่ามกลางความโหดร้าย แต่แลกมาด้วยการไม่สามารถปิดฉากชีวิตที่ระทมทุกข์กับความไม่แน่นอนและการรอคอยอย่างไม่สิ้นสุด นัยสำคัญของจินตนาการของอิงเง์ ว่าเจ้าจำแสงเป็นอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร ภายใต้การคุมขัง เป็นทางออกหนึ่งในการหาคำตอบ และสร้างบทสรุปให้ตนเอง โดยไม่ต้องมีข้อสรุปตายตัว ว่าเจ้าจำแสงสิ้นหรือยังไม่สิ้น เพื่อเข้าหมวดหมู่การแบ่งประเภทผู้ได้รับผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน ท่ามกลางการปฏิเสธและการปิดกั้นข้อมูลจากรัฐบาลทหารพม่า การได้ข้อสรุปและทำใจได้กับการจากไปของเจ้าจำแสงด้วยการเขียน เป็นการนำมาซึ่ง Narrative Closure แม้ว่าเจ้าจำแสงจะจากไป เจ้านางสุจันตีกีเริ่มต้นจัดการชีวิตใหม่ โดยคำนึงถึงธิดาทั้งสองเป็นหลัก ตามที่เจ้าจำแสงเคยสั่งเสียไว้ แต่ก็มีชีวิตที่แยกขาดจากอดีต

2.1.5 การต่อสู้ทางวัฒนธรรม นอกจากการเขียนแล้ว การที่ อิงเง์ เลือกที่จะแสดงออกด้วยการแต่งชุดประจำชาติ เกลัดมมวอยอย่างผู้หญิงไทใหญ่ เมื่อดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพื้นที่สาธารณะ และรูปอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ เช่นภาพครอบครัว ภาพประชาชน และวัฒนธรรมประเพณี เป็นการสร้างตนเองโดยไม่ใช้คำพูด แต่ใช้การสร้างความหมาย และเป็น performative Act ผ่านการประสบความทุกข์ และความโหยหาสิ่งที่หายไปทางสัญลักษณ์ (Das, 2003, p.297) โดยไม่ยึดติดกับวาทกรรมความเป็นเหยื่อ (Victimhood) (Das, 2003, p. 300) กล่าวว่า การเล่าเรื่องของผู้รอดชีวิต สามารถดำเนินการผ่านกระบวนการอื่นๆ นอกจากการเขียน เพราะการสร้างตัวตนด้วยการเขียนอย่างไม่ระมัดระวัง ทำให้เกิดการนิยามตนเองอย่างยึดติด แข็งทื่อ และไม่เลื่อนไหล แต่การแสดง หรือทำหลักฐาน ที่มาแห่งความสูญเสีย และการถูกระทำความรุนแรง ในรูปแบบอื่นๆ นอกจากการเขียน เช่น การแสดงความสูญเสียที่ปรากฏขึ้นแก่ร่างกาย (Das, 2003, p. 301) การให้การ หรือเล่าเรื่อง โดยการพูด ทำให้ผู้หญิงที่ประสบความรุนแรงทางการเมืองมีทางเลือกที่จะแสดงความรู้สึกทางสัญลักษณ์ นอกจากการเขียน เช่น การไว้ทุกข์ เป็นการ "เล่า" เรื่องผ่านการกระทำและร่างกาย เป็นการสร้างตัวตนใหม่ เพื่อให้เห็นผลกระทบและความรุนแรงที่ประสบ โดยไม่ยึดติดกับการแบ่งขั้วว่าจะต้องเป็นเหยื่อ/ ผู้รอดชีวิต แต่สามารถใช้การแสดง เปิดเผย ดัดแปลง จัดตำแหน่งแห่งที่ร่างกายของตน หรือของผู้อื่น (เช่น ศพของญาติพี่น้อง หรือคนในครอบครัว) หรือการแสดงสัญลักษณ์ เพื่อแสดงให้เห็นผล กระทบที่ได้รับจากความรุนแรง ทั้งๆ ที่ไม่จำเป็นต้องนิยามตนเองว่าเป็นเหยื่อ หรือผู้รอดชีวิต (Das, 2003, p. 301) การแต่งกายของอิงเง์เมื่อออกมาจากรัฐฐาน การแสดงภาพวัฒนธรรมประเพณี แม้จะเป็นการนำเสนอวัฒนธรรมที่ตื้นตื้นใจ ในสายตาของหญิงตะวันตกที่มองมายังวัฒนธรรมของไทใหญ่ การแสดงภาพครอบครัวที่มีความสุข พ่อแม่แต่งกายใน

ชุดไทใหญ่ ที่ถูกทำลายโดยการเมือง และรัฐบาลทหารพม่า จึงเป็นการต่อต้านความพยายามลบเลือนเรื่องราว อัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ และเป็นการต่อสู้ทางวัฒนธรรม และต่อต้านรัฐบาลพม่าไปด้วย

ภาพที่ 4.2

ภาพถ่ายครอบครัวของเจ้าจ่าแสง และเจ้านางสุจันติ

Source: *Twilight over Burma: My Life as a Shan Princess*, by Inge Sargent, 1994, p. 174

2.1.5 ประเด็นเพศสภาพ อิงเงเล่าว่าเจ้าจ่าแสงเป็นเจ้าฟ้าที่สมัยใหม่ เชื่อมมั่นในระบบประชาธิปไตย และไม่ปฏิบัติตัวตามจารีต เช่น มีความใกล้ชิดภรรยาและบุตร มีเจ้านางเพียงคนเดียว ดังนั้น เจ้านางสุจันติจึงไม่ต้องปฏิบัติตามจารีตเดิมที่เจ้านางเป็นรองเจ้าฟ้า อิงเงยังเล่าเรื่องความกังวลเมื่อแรกมีบุตร เพราะเกรงว่าจะไม่มีบุตรชายเพื่อสืบทอดอำนาจ จากเรื่องเล่าแสดงให้เห็นว่า เจ้าจ่าแสงไม่กังวลเรื่องธิดา และยกตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในรัฐฉาน ว่ามีเจ้าฟ้าองค์หนึ่งประกาศให้ธิดาองค์โตเป็นผู้สืบทอดอำนาจ

But what about the succession if it's a girl? She thought, with concern, about the universal expectation that men of power produce male heirs.

What about it? Sao mused. There is no reason why my daughter couldn't become the next ruler of Hsipaw. I believe that girls are as capable as boys. So does our neighbor, the Prince of Mongyai. He has already proclaimed that the eldest of his eight daughters shall succeed him. (Sargent, 1994, p. 90)

มุมมองด้านเพศสภาพของอิงเง่ ในฐานะที่เป็นหญิงตะวันตก ชนชั้นสูง ก็ยังมีความกังวลเกี่ยวกับสถานภาพที่ด้อยกว่าของลูกสาว แม้ในหนังสือ The Twilight Over Burma อิงเง่จะไม่ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย และประเด็นเพศสภาพ มากไปกว่าการนำเสนอว่า ในกรอบคิดสามีควรมีภรรยาคนเดียว ซึ่งเป็นแนวคิดมาตรฐานของหญิงตะวันตกในเวลานั้น ว่าเจ้านางสุจันติเป็นผู้หญิงที่โชคดี ไม่ต้องเผชิญกับภาวะเจ้าฟ้ามีเจ้านางหลายคน จนเป็นเรื่องปกติในรัฐฉาน ซึ่งเป็นตัวอย่างของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศที่ตัดสินด้วยมาตรฐานตะวันตก

ประเด็นความยากลำบากในการปรับตัวเป็นเจ้าหญิงไทใหญ่ในการแต่งกายและชีวิตประจำวันของหญิงตะวันออก ได้รับการเล่าถึงในช่วงที่เจ้านางสุจันติเตรียมตัวสวมชุดประจำชาติเพื่อเข้าพิธีการแต่งตั้งเป็นมหาเทวี ซึ่งเจ้านางต้องสวมชุดของสตรีราชสำนัก ที่มีชายผ้ายาวมาก ความไม่คุ้นเคยทำให้เจ้านางทั้งเดินไม่ได้ พอนั่งผ้าถุงก็ปริ เปรียบเสมือนการเล่าถึง ความยากลำบากในชีวิตประจำวันที่ยิ่งหญิงตะวันออกชนชั้นสูงต้องเผชิญการควบคุมร่างกายเนื้อตัว ในสายตาหญิงตะวันตก ซึ่ง “active” กว่าและสามารถทำอะไรก็ได้คล่องแคล่วกว่าหญิงตะวันออกชั้นสูง

When she tried it on, however, Thusandi panicked. Moei, I can't move. I can't walk in this tight thamein with its train.

Of course you can, Royal Mother, it just takes a little practice, her maid Moei said cheerfully as she demonstrated the tiny steps that Thusandi had to master. All the former Mahadevis of Hsipaw and all Burmese queens had to function when they wore these court dresses, Moei added.

I can't see how they could have done much of anything in these confining costumes except sit around, Thusandi said as she attempted to sit down gracefully. When she heard and felt her thamein ripping, she recognized the difficulty of this otherwise simple function as well. But Moei took charge and

arranged for the dressmakers to sew seams that could withstand an active woman from the West who had not yet mastered the catlike movements of her Shan peers. . . . (Sargent, 1994, p. 77)

การเขียนถึงประเด็นเพศสภาพของเจ้าสุจันติ เป็นมุมมองความแตกต่างทางเพศแบบแบ่งขั้วตรงข้าม ตะวันตก- ตะวันออก จากจุดยืนของผู้หญิงตะวันตก โดยมองว่าผู้หญิงตะวันตกมีข้อจำกัดน้อยกว่าผู้หญิงตะวันออกที่แม้สวยงามแต่ตื้นตื้นใจ แต่อาจไม่สามารถมีบทบาทมากทัดเทียมชาย ซึ่งบางครั้งข้อสังเกตของผู้หญิงตะวันตก ก็อาจไม่เป็นจริงทุกครั้ง โดยเฉพาะเมื่อมองจากข้อวิพากษ์จากมุมมองคนใน ที่เป็นผู้หญิงไทใหญ่ที่มีต่อจารีตที่ทำให้ผู้หญิงเป็นรองอย่างเห็นได้ชัดในสายตาของผู้หญิงตะวันออกเช่นเจ้าเฮือนคำ

2.2. The White Umbrella

The White Umbrella โดย Patricia Elliot ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1994 และพิมพ์ซ้ำพร้อมหมายเหตุหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของแต่ละบท ในฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง ค.ศ. 2006 เป็นการเล่าประวัติศาสตร์ไทใหญ่ แห่งแคว้นยองห้วย ผ่านความทรงจำของมหาเทวีเฮือนคำ บุตรีธิดา และการค้นคว้าของผู้เขียน ตั้งแต่สมัยอาณานิคม สงครามโลกครั้งที่สอง การเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ การเจรจาประกาศเอกราชของพม่า และการทำสนธิสัญญาปางโหลงของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่สูง ครอบงำประชาธิปไตยในพม่า และบทบาทของครอบครัวยองห้วย ในฐานะประธานาธิบดีคนแรกของพม่า บทบาททางการเมืองของเจ้านางเฮือนคำ การปฏิวัติในพม่า และการก่อตั้ง ความขัดแย้งและปัญหาของกองกำลังกู้ชาติ โดยเรียงลำดับเหตุการณ์ตามชีวิตของเจ้าเฮือนคำในช่วงต่างๆ ด้วย ตั้งแต่ชีวิตของมารดา เมื่อเจ้าเฮือนคำเกิด เข้าโรงเรียน แต่งงาน มีบุตร และเป็นมหาเทวี สามีและลูกชายเสียชีวิต การอพยพหลบหนีเข้ามาในประเทศไทย และเดินทางไปลี้ภัยในแคนาดา รวมทั้งมีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม หรือผู้สังเกตการณ์ในประวัติศาสตร์นั้นๆ ด้วย

2.2.1 ประเด็นเพศสภาพตามระบอบจารีตของไทใหญ่ The White Umbrella เปิดเรื่องด้วยเรื่องของนางคำแสง (Hkam Zeng) มารดาของเจ้าเฮือนคำ ผู้หญิงธรรมดาสามัญ ลูกขุนนางที่เมิง (เมือง) ยาว ได้รับเลือกให้เป็นว่าที่เจ้านางของเจ้าแคว้นแสนหวี ในบทนี้ เกิดจากการเล่าเรื่องของมหาเทวีเฮือนคำ ที่เล่าเรื่องของแม่ตนเอง ให้ผู้เขียนฟัง (Elliot, 2006 , pp. 34-35) แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของชาวไต ทางสายแสนหวี ต่อมานางคำแสงได้เป็นเจ้านางของขุนนางชั้นสูง สามัญชนที่ต่อสู้ขับไล่พม่ามากมายและสถาปนาตนเจ้าฟ้า ในส่วนนี้ มหาเทวีได้

ใช้ความทรงจำของตนเอง ร่วมกับของมารดาแสดงให้เห็นอำนาจ อิทธิพลของระบอบปิตาธิปไตยอันเป็นจารีตของไทยใหญ่

การเล่าเรื่องของมหาเทวี ที่รวบรวมสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตประจำวันของมารดา แสดงให้เห็นชะตากรรมชีวิตของผู้หญิงรุ่นแม่ที่ไม่สามารถกำหนดชะตากรรมตนเอง มีชีวิตแคบๆ อยู่แค่ในหมู่บ้าน และ ในฐานะสามัญชนที่ได้รับเลือกให้เป็นเจ้านาง ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ชีวิตหญิงชนชั้นสูงมีบทบาทแค่แต่งงาน และมีลูก “Now a woman fate was an easy matter. Sao could recite a woman’s destiny in a few words: the aristocratic Hsenwi women married well and had children.” (Elliot, 2006 , p. 29)

บทบาทของหญิงชนชั้นสูง เช่นภรรยาของเจ้าฟ้า ในยุคมารดาของเจ้าเอือนคำ ได้รับการอธิบายว่ามีหน้าที่ดูแลบ้านเรือน ดูแลบุตร ควบคุมงานครัว แต่ยังมีเสรีภาพที่จะไปไหนมาไหน เช่นไปตลาด หรือไปไหว้พระ (Elliot, 2006, p. 46) มารดาของเจ้านางเอือนคำ ถือเป็นหญิงจารีตในยุคเปลี่ยนผ่าน เพราะหลังจากรุ่นลูก คือรุ่นเจ้าเอือนคำ ชีวิตของเจ้านางและเจ้าหญิงในแสนหวีก็เปลี่ยนไปเพราะการเข้ามาของอาณานิคม และความเป็นตะวันตก ในยุคของเจ้าเอือนคำ แม่เจ้าหญิงจะอยู่ในหอของตนเองหรือสามี กิจกรรมที่ทำจะเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูงในยุคอาณานิคม โดยเฉพาะเจ้าเอือนคำซึ่งยังไม่สมรส ทำกิจกรรมหลายอย่าง ทั้งอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ เล่นเทนนิส ขับรถและเดินทางท่องเที่ยวแคว้นใกล้เคียง (Elliot, 2006 , p. 75) และเมื่อเจ้าเอือนคำเป็นแม่ของลูก ก็มอบการดูแลลูกๆ ให้ แม่นม ส่วนตนเองนั้นศึกษาหนังสือว่าด้วยการเมือง ประวัติศาสตร์ และสนใจความเป็นไปทั่วโลก

Daw Nyunt May took over most of the mothering. Sao didn't mind. ... part of it has to do with her high position and part of it perhaps, with her self imposed social isolation from the other wives of the prince. While other play with children, Sao buried herself in the office or stayed at her apartment. She enjoyed her children in her own way, from a distance. (Elliot, 2006, p. 109)

แม้เจ้านางเอือนคำหวังว่าชีวิตของตนเองจะไม่เป็นอย่างมารดา แต่เจ้านางก็ยังต้องถูกบังคับแต่งงานกับคนที่ไม่ได้เลือก หลังจากที่ยพยายามบ่ายเบี่ยงการแต่งงานมาหลายปี จนพ้นวัยที่หญิงชนชั้นสูงทั่วไปจะต้องแต่งงาน เรื่องเล่าของเจ้าเอือนคำประกอบด้วยการถักทออำนาจหลายระบอบและหลายระดับที่มีผลต่อชีวิตของผู้หญิง และชาติ ในพื้นที่ส่วนตัว วัฒนธรรมไต่ยัดถืออำนาจของผู้ชายเหนือผู้หญิง พ่อมีอำนาจเหนือลูกสาว ในกรณีที่แม่ของเจ้าเอือนคำถูกส่งตัวไปแต่งงานกับ

ชายที่ไม่รู้จัก เพื่อการต่อรองและสร้างเครือข่ายทางการเมือง (Elliot, 2006, chap. One) ในนามของวัฒนธรรมการเชื้อฟิงผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจ เจ้าเฮือนคำเองก็ตกอยู่ในสภาพไม่ต่างกันแม้จะพยายามดิ้นรน ต่อรอง สุดท้ายก็ต้องแต่งงานกับเจ้าส่วยไต โดยพี่ชายต่างมารดา (Elliot, 2006 , p. 79) ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าหลวงเป็นคนจัดการให้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้ทั้งสถานภาพความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าฟ้าหลวงแห่งยองห้วย ที่จำเป็นจะต้องแสดงบารมีผ่านการหาเจ้าหญิงโดยสายเลือดมาแต่งงานด้วย และเพื่อการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างยองห้วยและแสนหวี (Elliot, 2006 , p. 81)

การจำกัดอำนาจการตัดสินใจและเลือกชีวิตของเจ้าเฮือนคำ ก็เหมือนกับสตรีชนชั้นสูงอื่นๆ เช่น พี่หรือน้องสาว รวมทั้งเครือญาติ ความที่พี่ชายต่างมารดาได้รับการศึกษาแบบตะวันตก หรือการที่เจ้าส่วยไตเองก็มีส่วนได้รับรู้ความเป็นตะวันตก ผ่านการเป็นทหารอังกฤษและได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ไม่ได้ทำให้ทั้งคู่เปลี่ยนแปลงทัศนคติและวิถีชีวิตเช่นเดียวกับเจ้าจำแสงของอิงเง่ ทั้งเจ้าหม่มฟ้าและเจ้าส่วยไตยังมีเจ้านางหลายคน และเพื่อแสดงความทันสมัย เจ้านางก็จะต้องสามารถรับรองแขก เข้าสังคมแบบตะวันตกได้ด้วย แม้เจ้าเฮือนคำอยากเรียนหนังสือ แต่พี่ชายของเจ้าเฮือนคำเชื่อว่าเรียนแค่พอรู้ความเป็นตะวันตก ให้พอได้สถานภาพดีเพื่อการแต่งงานก็พอแล้ว ทั้งๆ ที่เจ้าเฮือนคำอยากเรียนสูงๆ

Back home. she pleaded with her brother to at least stay in the school long enough to write the Seventh Standard exam. Prince Hom Hpa didn't see the point. Sao had been a top student always placing first in her class.

...

The prince argued that the girls knew enough to get along in society. They could do housework and tell the kitchen boys how to prepare an English dinner table. It was more than enough to ensure high status in a marriage. (Elliot, 2006, p. 71)

ส่วนเจ้าเฮือนคำซึ่งเห็นประสบการณ์จากมารดาของตน มองว่าการแต่งงานเป็นอนาคตที่เลวร้ายสุดบรรยาย (Elliot, 2006, p. 71) และแม้ในที่สุด เจ้าเฮือนคำก็มีอาหณีการแต่งงานและได้รับยศมหาเทวี มีอำนาจเหนือกว่าภรรยาอื่นๆ ของเจ้าส่วยไต แต่เจ้าส่วยไตก็ยังมีเจ้านางใหม่เรื่อยๆ บางคนอายุคราวลูก

ชีวิตของหญิงชนชั้นสูงจึงเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ภายนอก แม้จะอยู่ในอาณัติของผู้ชายในครอบครัวที่มีอำนาจตัดสินใจเรื่องการแต่งงาน และหญิงชนชั้นสูงต้อง

ย้ายไปอยู่วังของสามี แต่เจ้าเฮือนคำก็ถือได้ว่าใช้ชีวิตในวังอย่างมีความสุข โดยไม่ต้องผูกพันกับบทบาทในเหย้าเรือน

2.2.2 การต่อรองด้านทานอำนาจในระบอบชายเป็นใหญ่ในพื้นที่ส่วนตัว ในฐานะที่เป็นหญิงชนชั้นสูง เจ้าเฮือนคำเป็นส่วนหนึ่งของเจ้าฟ้ายุคใหม่ เจ้าผู้หญิง ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก มีคุณค่าขึ้นในการแต่งงานเชื่อมสัมพันธไมตรี ระหว่างเมืองต่างๆ ในรัฐไทใหญ่ด้วยตนเอง (Elliot, 2006, p. 57) ในขณะที่เจ้าฟ้าชายไทใหญ่เดินทางไปต่างประเทศ เจ้าหญิงก็ได้รับการศึกษาในคอนเวนต์ เจ้าเฮือนคำและพี่สาว รวมทั้งญาติเปลี่ยนจากเรียนภาษาพม่า มาเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ศาสนาคริสต์ ขนบประเพณีตะวันตก และศาสตร์ต่างๆ แบบตะวันตก (Elliot, 2006, p. 59) ทว่าการศึกษายังมีหน้าที่เป็นเครื่องมือต่อรอง ไม่ให้พี่สาวของเจ้าเฮือนคำไม่ต้องแต่งงานกับเจ้าฟ้าคนใดที่ครอบครัวไม่พึงประสงค์ แต่ไม่สามารถปฏิเสธได้ (Elliot, 2006, pp. 63-64) การได้รับการศึกษาทำให้เจ้าเฮือนคำเริ่มต่อรองเรื่องการแต่งงาน โดยคัดค้านออกไป และยื่นเงื่อนไขกับพี่ชายว่า “I will never marry a man who depends on Prince Hom Hpa for a living” (Elliot, 2006, p. 72) ซึ่งพี่ชายของเจ้าเฮือนคำได้ให้เจ้าเฮือนคำลงนามในสัญญานี้ และเจ้าเฮือนคำสามารถคัดค้านการแต่งงานได้จนถึงอายุ 20 ปี

เมื่อแต่งงานแล้ว เจ้าเฮือนคำก็ได้เป็นผู้หญิงที่สงบเสงี่ยมและเชื่อฟังสามี เจ้าเฮือนคำเรียกร้องความเท่าเทียมขอนั่งบนตั่งเดียวกับเจ้าฟ้าส่วยไต “ ‘I will sit on that throne besides you, ‘ she said to him slowly and clearly, so there would be no mistake in her words. ‘I didn’t come here to be your concubine.’ “ (Elliot, 2006, p. 86) ซึ่งแสดงให้เห็นการต่อรองของเจ้านางเฮือนคำต่ออำนาจของสามี

อย่างไรก็ตาม แม้เจ้าเฮือนคำได้รับการยกย่องเป็นมหาเทวีและมีบทบาททางการเมือง ทั้งในสมัยเจ้าฟ้า และสมัยที่มีประธานาธิบดี รวมทั้งได้เป็นผู้แทนราษฎร ทว่าการมีส่วนร่วมของผู้หญิงหลายคนยังเป็นแบบในนาม และผู้หญิงก็ยังเป็นเสียงส่วนน้อย ที่มีได้มีบทบาทในสภาภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าทั้งความทันสมัย และค่านิยมผัวเดียวเมียเดียวแบบอาณานิคม และ ประชาธิปไตย อันเป็นมาตรฐานสิทธิสตรีตะวันตก ยังไม่สามารถดำเนินการอย่างได้ผลในช่วงชีวิตที่อยู่ในพม่าของเจ้าเฮือนคำ

2.2.3 ประเด็นสิทธิมนุษยชนใน The White Umbrella ในเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต เจ้าเฮือนคำได้แสดงให้เห็นประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน ที่เกิดขึ้นในสองระดับ คือ ระดับแรก ในฐานะปัญหาของชาติ ซึ่งเกิดจากการขาดสถาบันที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาชาติ การไม่มีสถาบันเจ้าฟ้า และการ

แทรกแซงจากมหาอำนาจ และระดับที่สองคือระดับส่วนบุคคล ที่เป็นปัญหาที่เจ้าเอือนคำและครอบครัวถูกคุกคามจากรัฐบาลทหารพม่า เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ซึ่งทำให้ครอบครัวแตกสลาย

ในระดับแรก ปัญหาสิทธิมนุษยชนที่เกิดกับประชาชน ขึ้นอยู่กับสถาบันเจ้าฟ้า ในยามที่สถาบันเจ้าฟ้าเข้มแข็ง ประชาชนก็จะร่มเย็นเป็นสุข เจ้าเอือนคำในฐานะเป็นหญิงชนชั้นสูง แสดงให้เห็นว่าระบบเจ้าฟ้า มีไช้ระบบที่ล้ำหลัง ปาเถื่อน หรือใช้ความรุนแรง ชูตรีตกับผู้คนได้ตามอำเภอใจ เพราะเจ้าฟ้ามาได้ ก็ไปได้ และต้องได้รับความสนับสนุนจากประชาชน หากประชาชนไม่สนับสนุนแล้ว ก็ยากที่จะปกครองได้ การปกครองก็มิใช่การบังคับควบคุม แต่ทำหน้าที่ใกล้เคียง ให้คำปรึกษา และเป็นผู้นำในยามสงคราม (Elliot, 2006, p. 34) เรื่องเล่าจากเจ้าเอือนคำ ที่เป็นมหาเทวี จึงเป็นเสมือนอีกหนึ่งการต่อต้านความรู้ความเข้าใจที่สร้างโดยความคิดของคนตะวันตก ที่เข้าใจว่าระบบเจ้าฟ้าเป็นปัญหาต่อสิทธิมนุษยชนและเป็นระบอบที่กดขี่

เจ้าเอือนคำยกตัวอย่างสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ตนเองได้พบเห็น ว่าการยึดครองพม่าของญี่ปุ่น ทำให้เจ้าฟ้าต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างเมือง เมื่อขาดเจ้าฟ้า ก็ไม่มีผู้คุ้มครองประชาชน เกิดการขาดแคลนอาหาร ชาวบ้านถูกปล้นสะดม การบังคับเกณฑ์แรงงานชาวบ้านเพื่อสร้างถนนทางรถไฟ (Elliot, 2006, p.134) แม้ว่าเจ้าเอือนคำจะไม่ได้ประสบความรุนแรงจากสงครามโดยตรง แต่ก็ได้รับรู้พฤติกรรมของทหารญี่ปุ่นที่ "... used the temple as latrines and forced the elders to draw carts like animals." (Elliot, 2006, p.134) ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นกับประชาชนภายใต้ระบอบเจ้าฟ้า

ในระดับที่สอง ครอบครัวของเจ้าเอือนคำ ในฐานะชนชั้นนำในระบอบประชาธิปไตย ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้อำนาจรัฐของรัฐบาลทหารพม่าที่กระทำต่อประชาชน รวมถึงเจ้าฟ้าและผู้นำทางการเมืองหลักการปฏิวัติ เจ้าเอือนคำเสีย หมี่ (Mhee) ลูกชายคนหนึ่งเมื่อทหารพม่าบุกเข้าจับกุมเจ้าส่วยไต หลังจากนั้นไม่นาน รัฐบาลทหารพม่าแจ้งว่าเจ้าส่วยไตเสียชีวิตเพราะโรคประจำตัวในที่คุมขัง ต่อมา ลูกๆ ที่เหลือคือ เสือ (Tiger) บุตรชายคนโต ไม่สามารถเดินทางกลับประเทศได้ เนื่องจากต้องคอยระวังสถานการณ์ให้ครอบครัว ช้าง (Tzang) บุตรชายคนรอง ต้องทำหน้าที่ดูแลครอบครัวแทนเจ้าส่วยไต และต่อมาก็นี่เข้าป่าไปพร้อมกับหน่วยใต้ดิน ส่วนลูกที่ยังเล็กขณะนั้นคือ หาญ (Harn) หรือเสือหาญฟ้า หึงสิตา (Ying Sita) และ ลูน (Leun) ต้องระหกระเหินหนีภัยมายังประเทศไทยกับเจ้าเอือนคำ (Elliot, 2006, p.134) เจ้าเอือนคำเสียสามีที่เป็นนักโทษการเมือง และ หมี่ ลูกชายขณะเจ้าส่วยไตถูกล้อมจับ ทุกคนมองว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้ครอบครัวต้องบ้านแตกสาแหรกขาด เจ้าเอือนคำสะท้อนว่า " 'We used to be such a big family.' " (Elliot, 2006, p. 322) แสดงให้เห็นว่าการไม่สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างสงบสุข

เหมือนก่อน เป็นความรุนแรงทางอ้อม ที่ในดูเหมือนเป็นเรื่องไม่รุนแรง เมื่อเทียบกับความรุนแรงทางการเมืองที่เจ้าช้างอยู่ในเหตุการณ์ ความรุนแรงในพื้นที่สาธารณะ หรือเรื่องการทำธุรกรรมทางเพศ

2.2.4 การเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมในฐานะการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนใน *The White Umbrella* ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าเจ้าเหียนคำวางตำแหน่ง ของสถาบันเจ้าฟ้าในฐานะปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิทธิมนุษยชน เพราะหากไม่มีสถาบันเจ้าฟ้า บ้านเมืองก็ดูเหมือนไม่มีเสาหลัก การอ้างอิงถึงสถาบันเจ้าฟ้าในฐานะวัฒนธรรมไต และการใช้ตัวตนของเจ้าของเจ้าเหียนคำ เพื่อเป็นหลักในการก่อตั้งกองกำลังฝ่ายต่อต้าน จึงเป็นการนำเอาวัฒนธรรมมาเคลื่อนไหวเพื่อการแก้ไขสถานการณ์ในพม่า

เจ้าเหียนคำได้วางสถาบันเจ้าฟ้าในฐานะสถาบันคู่บ้านคู่เมืองซึ่งมีมาเนิ่นนานตั้งแต่สมัยมารดาขี้เด็ก สถาบันเจ้าฟ้าอยู่คู่กับภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมอื่นๆ ในรัฐฉาน เรื่อยมาจวบพบกับความท้าทายของอาณานิคม ที่ส่งเสริมการบ่อนเซาะสถาบันเจ้าฟ้า ด้วยความไร้ระเบียบ ไม่มีหัวนอนปลายเท้า หรือไม่รู้จักระเบียบที่สูง บรรดานักศึกษาชนชั้นกลางที่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงได้รับการอธิบายจากมุมมองของเจ้าเหียนคำ ในวัยแปดสิบอธิบายถึงแนวคิดใหม่ของนักศึกษาพม่า ขณะเป็นนักเรียนอยู่ที่ฮ่องกง ว่าเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากตะวันตก ในขณะเดียวกัน จากมุมมองของประวัติศาสตร์ที่ Elliot นำเสนอ ประทับคู่กับเรื่องของสถาบันเจ้าฟ้าที่อ่อนแรงลง ทั้งจากสงครามโลกครั้งที่สอง ประชาธิปไตย และรัฐบาลทหารพม่า ทำให้เห็นว่า ทางเดินของสถาบันเจ้าฟ้า กับสถานการณ์การคุกคามสิทธิมนุษยชนในพม่า กำลังดึงดูดทั้งคู่ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง สถาบันเจ้าฟ้าที่ฮ่องกงถูกท้าทายอย่างหนักด้วยแรงเสียดทานของกลุ่มนักศึกษาสมัยใหม่เจ้าส่วยไต้เนียม ประชาธิปไตย เจ้าส่วยไต้ส่งเงินให้นักศึกษาไปเรียนที่ฮ่องกง เมื่อนักศึกษาเหล่านี้กลับมา ในช่วงสงครามโลก เจ้าเหียนคำเล่าถึงการ “กระด้างกระเดื่อง” ด้วยความไม่พอใจที่วัฒนธรรมเจ้าฟ้าถูกลดคุณค่า เมื่อทหารญี่ปุ่นเลวร้ายนักศึกษาก็เจ้าส่งไปเรียนขอให้ญี่ปุ่นจับตัวเจ้าฟ้าส่งไปตัดหัว

Inwardly, though, Sao was furious with the youngsters. How could they be so ungrateful, these youths who would be ignorance farmers without the Saopha's education allowance?

They think themselves clever but they can't see the Japanese masters pulling their strings. (Elliot, 2006, p. 133)

แม้ภายหลังเจ้าเหียนคำได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ในระบอบประชาธิปไตย และหัวหน้าของขบวนการต่อต้าน แต่เจ้าเหียนคำไม่เห็นด้วยกับการเรียกร้องให้ล้มระบบศักดินามากขึ้น

เรื่อย ๆ (Elliot, 2006, pp. 68-69) ทั้งที่เจ้าฟ้าหัวใหม่ เช่น เจ้าส่วยไต สามีของเจ้าเฮือนคำ และเจ้าจำแสง สามีของอิงเง่เห็นด้วยกับระบอบประชาธิปไตยที่ไม่มีระบบเจ้าฟ้า เจ้าเฮือนคำกลับไม่ได้มองว่าการเป็นเอกราชทั้งจากอังกฤษและจากระบอบศักดินา ไม่ได้เป็นผลดีต่อไทใหญ่ และแสดงให้เห็นปัญหาของการใช้ความรู้ที่รองรับด้วยอำนาจ ในระบอบอาณานิคม เข้ามาสร้างความรุนแรงทางวาทกรรม ให้ความรู้แบบท้องถิ่น (ความซับซ้อนการการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศเล็กๆ เช่นในเมืองไต เป็นผลมาจากการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งอาณานิคม ที่มีบทบาทเข้ามาควบคุมจัดการทรัพยากรและระบบการเมืองที่เคยเป็นมาอย่างดีของชาวไต เช่นระบบเจ้าฟ้า (Elliot, 2006, pp. 41-44) ความเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ จากงานที่อิลเลียตใช้ค้นคว้า

สำหรับเจ้าเฮือนคำ สถาบันเจ้าฟ้าคือวัฒนธรรมไทใหญ่ ที่ถูกทำลายอย่างเงียบๆ ตั้งแต่การเข้ามาของลัทธิอาณานิคม ผ่านเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เจ้าเฮือนคำเล่าว่าเป็นวัฒนธรรมไต เช่น การมีเจ้าฟ้า การรู้จักบุญคุณ รู้จักที่ต่ำที่สูง นอกเหนือจากประเพณีต่างๆ ที่สวยงาม น่าตื่นตาตื่นใจอย่างที่ยิงเง่เล่า อาณานิคม ประชาธิปไตยแบบตะวันตก สงคราม ให้ความรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เจ้าเฮือนคำเห็นว่าเป็นประโยชน์สลายเลื่อนไป ประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปลดปล่อย และทำให้สิทธิมนุษยชนก้าวหน้าในตะวันตก ในสายตาเจ้าเฮือนคำเป็นระบบที่ทำให้ผู้ที่สมทานระบอบประชาธิปไตย ไม่สามารถลุกขึ้นมาดำเนินการใดๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวิพากษ์ท่าทีของเจ้าส่วยไต และเจ้าจำแสง ที่เชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยและไม่ต้องการใช้ระบอบศักดินา หรือหยิบบัณฑิตอำนาจศักดินาเพื่อแก้ปัญหาภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกในพม่าและในรัฐไทใหญ่ (Elliot, 2006, p.302) การทำลายวัฒนธรรมเจ้าฟ้า แม้ว่าเป็นความรุนแรงที่มีได้เกิดขึ้นกับร่างกาย จึงเป็นที่มาของความความทุกข์ยากของไพร่ฟ้า เพราะสถาบันเจ้าฟ้า และวัฒนธรรมการรู้จักที่ต่ำที่สูงอ่อนแอไม่สามารถปกป้องประชาชน หรือตัดสินใจดำเนินการเด็ดขาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เรื่องเล่ากับการเปิดเผยให้เห็นสิ่งที่ไม่ได้รับการกล่าวถึง ในวาทกรรมสิทธิมนุษยชน

เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตทั้งสามเรื่องแสดงให้เห็นบทบาทของผู้หญิงและชีวิตประจำวันของผู้หญิง ในการทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยาน ไม่แยกขาดจากการสร้างความรู้จากชีวิต เลือดเนื้อและความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีกับครอบครัว เพื่อน เครือญาติ เพื่อนร่วมเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งรอยสัก ความทรงจำของการต่อต้านระบอบที่กดขี่ของอดีตนางหาญที่ผันแปรมา

เป็นนักต่อสู้เพื่อด้านการก่อกำเนิดชาติทางวัฒนธรรม หญิงสามัญชนจากยุโรป ที่เคยเป็นเจ้านางแห่งสี่ป้อม ที่พยายามใช้ทุกช่องทางตามหาสามีที่เป็นเหยื่อการอุ้มหาย ด้วยเหตุผลทางการเมืองปัจจุบันเป็นนักเขียนและนักต่อสู้ด้านสิทธิมนุษยชน กับการเรียกร้องผ่านชีวประวัติของเจ้าฟ้าหลวงแห่งสี่ป้อม และเรื่องราวการต่อสู้ของตนเอง โดยแสดงให้เห็นผลกระทบของครอบครัว และประเทศชาติที่บ้านแตกสาแหรกขาด อย่าง อิงเง์ เซอร์เจนท์ ซึ่งใช้ทุนจากการขายหนังสือชีวประวัติของตนเองเพื่อตั้งกองทุนสนับสนุนคนทำงานด้านสิทธิมนุษยชนไทใหญ่ ให้สืบต่อการต่อสู้ต่อไป ตลอดจนมหาเทวีเหือนคำ ผู้มีบทบาทร่วมกับเจ้าน้อยหยันตะ เพื่อตั้งกองกำลังกู้ชาติ แม้ประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ เช่นงาน ทบพวนประวัติศาสตร์ไทใหญ่ของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี บันทึกไว้ว่าเป็นการก่อตั้งของเจ้าน้อย หยันตะตามลำพัง (Leungaramsri, 2006, p. 80)

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงทั้งสามกลุ่ม จะพบว่ามี การแสดงให้เห็นจุดยืนและตำแหน่งแห่งที่ รวมทั้งสถานะทางสังคมอย่างชัดเจน ในฐานะคนสามัญ หรือเจ้าหญิง เนื่องจากในสารคดีและเรื่องเล่า ทั้งชีวประวัติและอัตชีวประวัติ ไม่จำเป็นต้องใช้มุมมองวัตถุวิสัย หรือต้องกำจัดการเป็นการเมือง รวมทั้งการมีจุดยืน หรือผลประโยชน์ร่วม โดยเรื่องทั้งสามสามารถคงความเป็นการเมือง นพเสนอดูจุดยืนของผู้เขียนอย่างชัดเจน ในขณะที่ยังสามารถทำหน้าที่เรียกร้องและรณรงค์ให้ผู้อ่าน ซึ่งเป็นผู้สนใจเรื่องราวในพม่า และไทใหญ่ ได้ตระหนักถึงปัญหาสิทธิมนุษยชนในพม่า ผ่านการใช้เรื่องเล่า ในบทความ และ ชีวประวัติและอัตชีวประวัติหนังสือทั้งสองเล่ม โดยที่ผู้เล่าเรื่องทั้งสามกรณี เป็นผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์โดยตรง และได้ให้การ หรือถ่ายทอดเรื่องให้ผู้อ่านรับทราบ ผ่านการเขียนเรื่องตัวเอง ในกรณีของอิงเง์ และการเล่าเรื่องตนเองให้ผู้เขียนถ่ายทอดสู่ผู้อ่านอีกครั้งในกรณีของสองนางหาญ และการทำงานร่วมกันระหว่าง อีเลียดและเจ้าเหือนคำในการเขียนชีวประวัติ บนพื้นฐานของความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับรัฐฐานของผู้เขียน ซึ่งเคยเป็นนักข่าวและสนใจเรื่องการค้ายาเสพติดในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ และ อดีตมหาเทวีเหือนคำ ที่ส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าต้องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกองกำลัง SSA และ มายาคติเรื่องชาวไทใหญ่กับยาเสพติด การเล่าเรื่องเสมือนว่าผู้หญิงทั้งสี่ ได้เล่าเรื่องให้ฟังตรงหน้าผู้อ่าน โดยเสียงของผู้หญิงทั้งสี่เอง จากความเป็นอัตวิสัยและการตีความประสบการณ์ของตนเอง แตกต่างจากการเล่าเรื่องในสิทธิมนุษยชน ที่เมื่อผู้รอดชีวิต หรือประจักษ์พยานเล่าเรื่อง เพื่อเป็นเสียงของพยาน หรือผู้รอดชีวิต เพื่อเป็นหลักฐานสนับสนุนความเป็นวัตถุวิสัยของรายงาน โดยมีผู้จัดทำรายงาน เป็นมือที่มองไม่เห็นในการจัดเรียงตีความ และสร้างความหมายให้เรื่องเล่าของผู้รอดชีวิตและพยาน

การอ่านเรื่องของผู้หญิงทั้งสี่ ทำให้เห็นและเข้าใจจุดยืน และตำแหน่งแห่งที่ชัดเจน เพราะพวกเธอได้แสดงบริบทและจุดยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทั้งสามเรื่องนำเสนอจุดยืนของคนชาย

ขอบ โดยนางหาญ เป็นความเป็นชายขอบด้านเพศสภาพ ชาติพันธุ์ และชนชั้น ส่วนของมหาเทวี เอือนคำ แม้จะมีอำนาจ และเป็นเจ้าหญิงโดยกำเนิด ก็มีความเป็นรองด้านเพศสภาพ และชาติพันธุ์ ส่วนอิงเง่ ในฐานะผู้หญิงชนชั้นกลาง ตะวันตก ซึ่งตำแหน่งแห่งที่ทางชาติพันธุ์ และชนชั้นในฐานะ หญิงยุโรปไม่เป็นรอง แต่เมื่อเข้ามาับอัตลักษณ์เจ้าหญิงไทใหญ่ ก็สามารถใช้จุดยืนความเป็นรอง ด้านชาติพันธุ์ในลักษณะที่อิงเง่สามารถเคลื่อนไปมาระหว่างจุดยืนความเป็นหญิงตะวันตก และเจ้าหญิงตะวันออก ซึ่งทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยมเห็นว่าเป็นตำแหน่งที่สามารถสร้างความรู้เพื่อคัดค้าน ความจริงที่น่าเสนอโดยความรู้กระแสหลัก ซึ่งผู้หญิงทั้งสี่ใช้จุดยืนของตนเองเพื่อแสดงให้เห็นการ กดขี่ และการต่อสู้ที่แตกต่างตามมิติของเพศสภาพ ชนชั้น ภายใต้จุดร่วมของความเป็น “หญิงไท ใหญ่” โดยอาศัยเรื่องเล่าของตนเอง เพื่อต่อต้าน บ่อนเซาะชุดความจริงที่รัฐบาลทหารพม่าสร้างขึ้น

การแสดงตนว่าเป็นคนชายขอบ สามารถกระทำได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับศูนย์กลางของ อำนาจที่ผู้เล่าเรื่องเลือกใช้ ในเรื่องของนางหาญ นางหาญเป็นชายขอบเพราะประเด็นเพศสภาพ ท่าม กลางทหารและผู้นำชาย ในกรณีของเจ้าหญิงแห่งรัฐฉาน ซึ่งตำแหน่งแห่งที่เมื่อเทียบกับนางหาญ อาจไม่เป็นชายขอบ เพราะประเด็นด้านชนชั้น แต่ก็ยังเป็นชายขอบด้านเพศสภาพและชาติพันธุ์ ทำให้เห็นว่า นอกกรอบสิทธิมนุษยชน ผู้เล่าเรื่อง และผู้ที่ได้รับผลกระทบ แม้จะเป็นชายขอบแต่ก็มี อัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล ไม่ตายตัว และเป็นอัตลักษณ์ลูกผสม (Hybrid) หรืออาจกว้างได้ว่ามีความเป็น Cyborg (Harraway, 1990, p. 149) บางครั้งมีอำนาจ บางครั้งต้องต้อรองกับอำนาจ เป็นทั้งผู้ถูก กดขี่ ผู้ต่อต้านการกดขี่ การนำเสนอตัวตนของผู้หญิงในเรื่องเล่าทั้งสามจึงมีความมากกว่าภาพนำ เสนอที่ผู้หญิงไทใหญ่ได้รับการนำเสนอในกรอบรายงานสิทธิมนุษยชน ว่าด้วยการละเมิดทางเพศ และว่าด้วยสิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้ได้รับการนำเสนอในภาพที่เป็นรอง เป็น “เหยื่อ” ข้ำ ซ้อน เพราะเป็นผู้หญิงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ การนำเสนอภาพเพียงด้านเดียว ยังแะแข็งและขบั่น ความตายตัวของอัตลักษณ์ของผู้หญิงในฐานะผู้ถูกกระทำ

นอกจากนั้น การเคลื่อนไหวในมิติสิทธิมนุษยชน ยังไม่ค่อยเปิดพื้นที่ให้กับการแสดง จุดยืนของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเป็นการเมือง ซึ่งสามารถแสดงได้จำกัด การเล่าเรื่อง ผ่านสารคดี ชีวิตประวัติและอัตชีวประวัติ จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงสามารถเล่าเรื่อง และถ่ายทอดตัวตน ของตนเอง ไปพร้อมๆ กับการกำหนดเรื่องเล่า การแสดงอารมณ์ความรู้สึกเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย ทางการเมืองของตนเอง เช่น อิงเง่เล่าเรื่องของสามีตัวเองด้วยความรักและอาลัย เพื่อต่อต้าน ประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการของรัฐบาลทหารพม่าและต่อต้านการปฏิเสธไม่รับรู้และไม่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการหายตัวของเจ้าจ่าแสง รวมทั้งเพื่อรณรงค์สร้างความตระหนักถึงสถานการณ์ในพม่า บนพื้นฐานของประสบการณ์ จินตนาการ ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ที่เป็นอัตวิสัย เจ้าเอือนคำใช้

การเล่าเรื่องของตนเองเพื่อต่อต้านข้อกล่าวหาว่ากองกำลังต่อต้านรัฐบาลทหารพม่าของไทใหญ่ เป็นนักค้ายาเสพติดมืออาชีพร เพื่อสร้างความเข้าใจ “ที่ถูกต้อง” เกี่ยวกับกองกำลังต่อต้านของไทใหญ่นางหาญบัวหอมและแสงฟ้า ถ่ายทอดความหวังว่า จะใช้การต่อสู้ทางวัฒนธรรมเพื่ออ้างความเป็นชาติ และใช้อารมณ์ความหวลหาอดีต (Nostalgia) ต่อต้านการกลืนชาติของรัฐบาลทหารพม่า โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรองและสร้างความหมายที่กำจัดความเป็นการเมือง ความต้องการและข้อเรียกร้องส่วนบุคคลของแต่ละคนออก เพื่อให้เป็นข้อมูลที่เป็นกลางในรายงานสิทธิมนุษยชน การเคลื่อนไหวผ่านเรื่องเล่าของผู้หญิง จึงเป็นการใช้เรื่องเล่าจากจุดยืนของตนเองเพื่อสร้างการเมืองและผลประโยชน์ที่ตนเองต้องการบรรลุจากการเล่าเรื่อง การใช้ประสบการณ์ชีวิตเพื่อความเป็นองค์ประธาน และเพื่อรองรับการเมืองของตนเอง แทนที่จะเล่าเรื่องเพื่อตกเป็นวัตถุการศึกษาของสถาบันสิทธิมนุษยชน (D. Smith, 1992, p. 93) ซึ่งต่างกับการใช้เรื่องเล่าเรื่องเล่าในฐานะวัตถุในการศึกษาในรายงานสิทธิมนุษยชน ที่ผู้เล่าเล่าเรื่องเพื่อให้นักสิทธิมนุษยชนนำไปใช้ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่นักสิทธิมนุษยชนกำหนด แม้เป้าหมายนั้นเป็นเป้าหมายร่วม เพื่อความยุติธรรมและความสงบสุขของผู้เล่า

ในด้านอารมณ์ความรู้สึกนั้น เมื่อเทียบกันระหว่างวรรณกรรม หรือสารคดี ทั้งสามกับรายงานสิทธิมนุษยชน จะเห็นว่าอารมณ์ความรู้สึก ตั้งแต่รัก โหยหาอดีต โกรธแค้น ปลง สิ้นหวัง โมโห รู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรม ฯลฯ ซึ่งใช้อารมณ์เป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนทางการเมือง และเป็นช่องทางในการสำรวจความรู้ของชนชายขอบในทัศนะของสตรีนิยม โดยเฉพาะสตรีนิยมแอฟริกันอเมริกัน (Collins, 2005, p.115) และสตรีนิยมลาตินา (Behar, 1993, chap. 13) หรือแม้กระทั่งการไม่แยกขาดระหว่างอารมณ์และความรู้สึกในฐานะส่วนหนึ่งของร่างกายที่มีชีวิตเลือดเนื้อ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างความรู้จากโลกชีวิตประจำวัน (D. Smith, 1990) แทบหายไปโดยสิ้นเชิงในรายงานสิทธิมนุษยชน แม้ใบอนุญาตข่มขืน ภายใต้การเขียนที่ปราศจากอารมณ์ความรู้สึก แม้รายงานจะพยายามบันทึก “ผลกระทบทางด้านจิตใจ” เช่น ความโกรธ ความอับอาย (SHRF และ SWAN, 2545, น. 56) และผู้จัดทำเชื่อว่า “รายงานเรามีจุดเด่นด้วยตรงที่แสดงให้เห็นความรู้สึก ความทุกข์ของผู้หญิง” (สัมภาษณ์ นางจำมตอง, 5 พฤษภาคม 2547) และมีการเปิดพื้นที่ให้ผู้รอดชีวิตได้เล่าประสบการณ์ และความรู้สึก แต่ก็ยังจำกัดเฉพาะความรู้สึกในฐานะผู้ได้รับผลกระทบหรือ “เหยื่อ” การทารุณกรรมทางเพศ

ในกรณีการเคลื่อนไหวในพม่า ที่เป็นพื้นที่ปิด และมีการพยายามปิดเบือน ทำลายหลักฐาน ปิดกั้นข้อมูล อัตชีวประวัติ/ชีวประวัติ และเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต จึงมีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะเปิดโอกาสให้ผู้เล่าเรื่องมีพื้นที่ในการเรียกร้อง รับผิดชอบ โดยไม่ต้องอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์

และหาพยานวัตถุหรือพยานบุคคลที่แน่นหนาเพื่อพิสูจน์การละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่นกรณีของ อิงเง์ ที่เคยใช้เพราะเธอใช้พื้นที่สิทธิมนุษยชนนานาชาติเพื่อร้องเรียนมาแล้ว แต่เมื่อไม่มีหลักฐานเพียงพอ การร้องเรียนของเธอก็ไม่เป็นผล อิงเง์จึงใช้การรณรงค์โดยเขียนอัตชีวประวัติของตนเอง และชีวประวัติถึงจินตนาการของเจ้าจำแสง และเรียกร้องความเป็นธรรมให้ผู้ที่ประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับเธอและเจ้าจำแสง ผ่านความตระหนักรู้ ความเห็นอกเห็นใจ ของผู้อ่านที่อ่าน The Twilight Over Burma เช่นเดียวกับการที่เจ้าเฮือนคำที่เคยต่อสู้ด้วยดการพยายามก่อตั้งและสนับสนุนกองกำลังต่อต้าน และนางหาญที่เคยจับอาวุธ ก็สามารถเล่าเรื่องแสดงให้เห็นผลกระทบที่มีต่อตนเอง ครอบครัว และชาติได้ โดยการสร้างความน่าเชื่อถือผ่านกระบวนการต่างๆ ที่เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เล่าเรื่อง และผู้นำเสนอเรื่องเล่า กิจกรรมระหว่างมนุษย์ แสดงให้เห็นความสามารถที่หลากหลายในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าของตนเองให้น่าเชื่อถือ แม้ไม่มีวิธีวิทยาที่จะรับรองความเป็นวัตถุวิสัย หรือความเป็นกลางแบบรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน

เรื่องเล่าบุคคลที่ยังคงมีชีวิต เลือดเนื้อ ร่างกาย มีความสัมพันธ์ทางสังคม นอกกรอบรายงานสิทธิมนุษยชน แสดงให้เห็นโอกาสและช่องทางที่บุคคลธรรมดา ที่ไม่ได้มีความรู้และเทคนิควิธีเฉพาะทาง ในการสร้างความรู้ที่ชอบธรรมสำหรับระบบสิทธิมนุษยชน ความน่าเชื่อถือของประสบการณ์ของผู้หญิงทั้งสามกลุ่ม มาจากความสามารถในการสามารถแสดงความเป็นของแท้ ตัวจริง เสียงจริง เช่น รูปภาพ ที่แสดงให้เห็นความเฉพาะเจาะจงของอัตลักษณ์ในระดับหนึ่ง เช่น รอยสัก (ไม่เห็นหน้า แต่ระบุตัวตนได้) เครื่องแต่งกาย และภาพหน้าตรง เต็มตัวในเครื่องแต่งกายพื้นเมืองของหญิงชนชั้นสูง ต่างกับรูปภาพที่แทบจะไม่ออกกว่าเจ้าของรูปนิรนามคือใคร ใน ใบอนุญาตข่มขืน

ภาพที่ 4.3

นางหาญและมหาเทวี: การนำเสนอภาพถ่ายของหญิงชนชั้นล่างและชนชั้นสูง

ที่มา: ภาพซ้าย “รอยสักของนางหาญ” โดย นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552, แผ่นดินจานในม่านหมอก, น. 16 ภาพกลาง *The White Umbrella: A woman's struggle for freedom in Burma* by Patricia W. Elliot, 1999, ปกหน้า.¹ ภาพขวา *Twilight over Burma: My Life as a Shan Princess* โดย Inge Sargent, 1994, ปกหน้า.

ภายใต้กรอบประเภทของงานเขียน ที่ผู้เล่าเรื่องและผู้นำเสนอเรื่องเล่าช่วยกันกำหนด ทั้งสามกรณีใช้ การแสดงความเป็นเจ้าของประสบการณ์แท้ๆ และเป็นคนใน ที่มีอำนาจชอบธรรม (Authority) ในการเล่าเรื่องแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรัฐฉาน เช่น โดยการพิสูจน์ให้เห็น ผ่าน รูปภาพว่าตนเองมีตัวตนอยู่จริง และการแสดงอัตลักษณ์ผ่านรูปถ่าย ซึ่งเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือว่าผู้ อยู่ในภาพ มีตัวตน อยู่ในพื้นที่นั้น ณ เวลาแห่งนั้นจริงๆ รูปภาพของสองเจ้านางในวังแบบ “ตะวันตก” พร้อมข้าทาสบริวาร เครื่องใช้ประกอบฉากการถ่ายภาพ ที่ไม่สามารถหาที่ไหนได้ ชุดเครื่องแต่งกายแบบชนชั้นสูงที่งามวิจิตร ได้รับการนำเสนอในฐานะเครื่องยืนยันยืนยันความเป็นของแท้ของ ประสบการณ์ของผู้เล่าเรื่อง โดยอาศัยการอ้างอิงตนเองกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความเป็น

¹ ภาพปกนี้เปลี่ยนเป็นภาพมหาเทวีเฮือนคำ ในการพิมพ์ครั้งที่สอง ในครั้งแรก เป็นภาพ ปักการชนช้าง

เอกลักษณ์ ชนชั้นกลาง-ล่าง อย่างอดีตนางหญฺญ เช่น บัวหอม แม้ไม่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม และ ทูทางเศรษฐกิจ ที่จะมีเครื่องประกอบฉาก เพื่อแสดงความเป็นผู้หญฺญไทใหญ่ หันมาใช้ร่างกายที่มีรอยสัก บ่งบอกว่าเธอผ่านประสบการณ์ เป็นนางหญฺญชานแท้ ยืนยันความมีตัวตนของผู้หญฺญไทใหญ่ และการเป็นนางหญฺญ การถลกเลือดแสดงรอยสัก (และเลือดชั้นใน) เป็นการกระทำที่สวนทางกับความสงบเสงี่ยม รักนวลสงวนตัว เพราะฉะนั้น ทั้งเจ้าของภาพ และ ผู้ถ่ายภาพ อาจมีข้อตกลงกันว่าไม่ต้องเห็นหน้า ขอแค่เห็นรอยสัก ส่วนกรณีสตรีชนชั้นสูง แน่نونว่าพวกเธอเข้าถึงการถ่ายรูปก่อนใครเพื่อน ทั้งยังสามารถเลือกรูปประกอบเรื่องให้ผู้เขียนได้อย่างอิสระ ขอเพียงให้สอดคล้องกับเรื่องเล่าที่เป็นอยู่

ในส่วนของผู้กระทำ อิงเง่ และเจ้าเฮือนคำ ไม่ได้ระบุตัวการอย่างชัดเจน แต่ให้หลักฐานที่ชวนให้เชื่อทางวรรณกรรมว่า เนวินเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความโหดร้ายที่มีต่อชาวพม่าและชาวไทใหญ่ ด้วยกันเอง โดยการให้อนุมานจากพฤติกรรมในพื้นที่ส่วนตัวของเนวิน ที่อิงเง่ และ เจ้าเฮือนคำได้รับรู้ทั้งจากคำบอกเล่า ชาวลื้อ และประสบด้วยตนเอง นอกจากนั้นใน *White Umbrella* ผู้เขียนได้บันทึกเหตุการณ์ที่ เจ้าช้าง ยองห้วย ลูกชายของเจ้าเฮือนคำ นักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ได้ประสบด้วยตาตนเองว่า

... Tzang looked towards the gate. At that moment, the army opened fire

General Newins regime was only a few month old, and already Tzang faced his second barrack of gunfire...

Tzang waited in the ditch, listening to the bullets whiz overhead. When the second volley ended, he, too ran. It was a terrifying scramble. He tripped over a body, grabbed a fallen red flag of the Student Union, and stumble forward just as a third volley of shots fill the air.

The next morning Tzang awoke at his step-brother's house to the sound of exploding dynamite charge. It was the Student Union's building being leveled by the army. (Elliot, 2006, pp. 312-313)

เรื่องของผู้หญฺญทั้งสามกลุ่มประสบปัญหา มิใช่เรื่องสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกับผู้ชายที่มีบทบาทโลดแล่นในพื้นที่สาธารณะ ได้อยู่ท่ามกลางกลืนดินปืนเฉกเช่นนักศึกษาที่เรียกร้องประชาธิปไตย บัวหอมและแสงฟ้า ที่มีได้กล่าวว่าตนเองเหยื่อการข่มขืน มองว่าการกดขี่ทางวัฒนธรรม เป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้เธอรู้สึกเจ็บแค้นทนไม่ได้จนต้องออกมาต่อสู้ อิงเง่ เสียสามีที่หายตัวไปอย่างไร้คำตอบ เจ้าเฮือนคำเสียสามีที่เป็นนักโทษการเมือง และ หมี่ ลูกชายขณะเจ้าส่วยไต้ถูกล้อมจับ ทุกคนมองว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้ครอบครัวต้องบ้านแตกสาแหรกขาด เจ้าเฮือนคำสะท้อนว่า เราเคยเป็น

ครอบครัวใหญ่ (Elliot, 2006, p. 322) แสดงให้เห็นว่าการไม่สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างสงบสุขเหมือนก่อน เป็นความรุนแรงทางอ้อม ที่ในดูเหมือนเป็นเรื่องไม่รุนแรง เมื่อเทียบกับความรุนแรงทางการเมืองที่เจ้าช้างอยู่ในเหตุการณ์ หรือเรื่องการทารุณกรรมทางเพศ

เรื่องเล่าของทั้งผู้หญิงทั้งสามเรื่องบ่งชี้ว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีต่อผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่าเป็นเรื่องซับซ้อนมากกว่าที่จะสามารถระบุชื่อผู้กระทำ เป็นรายบุคคล รวมทั้งการระบุว่ารัฐบาลพม่าเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมได้ จากประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงเหล่านี้ ประเด็นสิทธิมนุษยชนหลายประเด็นไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยสูตรสำเร็จทางกฎหมาย ส่วนหนึ่งของปัญหาการทารุณกรรมทางเพศที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นผลมาจากบริบทความขัดแย้งอันยาวนานจากอดีต ทั้งด้านชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ระบบปีตาธิปไตยในรัฐไทใหญ่ที่มีมาแต่เดิมยังดำรงความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจ ทำผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกบงการจากคนในสังคมเดียวกัน ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ก็ยังคงอยู่ ไม่ว่าระบบการปกครองเปลี่ยนแปลงจากเจ้าฟ้า เข้าสู่ระบบสหพันธ์รัฐช่วงสั้นๆ จนมาถึงยุคเผด็จการทหาร ไม่ว่าจะเป็นเจ้า สามัญชน หรือ แม้กระทั่งในกองทัพ ปฏิวัติ เช่น กรณีการคุมขังนางหาญของขุนสา โดยใช้ให้ไปทำงานในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ การสมยอมให้มีการละเมิดนางหาญเล็กๆ โดยครูคนในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ หรือการที่เจ้าเฮือนคำถูกบังคับให้แต่งงาน ยังคงมีอยู่ทุกวันนี้ และจะมีอยู่ต่อไปหาก “วัฒนธรรม” ชายเป็นใหญ่เหนือหญิง ยังคงได้รับการอนุรักษ์อยู่ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนออกมาในใบอนุญาตข่มขืน เมื่อครอบครัว สามี และชุมชนบางคนบางที่ กลับขับไล่ส่งผู้หญิงที่เป็นเหยื่อการทารุณกรรมทางเพศ การที่ผู้หญิงที่ถูกข่มขืนโดยทหารพม่าต้องอพยพย้ายถิ่น หนีเข้ามาเริ่มชีวิตใหม่ในประเทศไทย ต้องหนีจากครอบครัวและชุมชน นอกจากจะเป็นเพราะรัฐบาลทหารพม่ามีนโยบายส่งเสริมให้เกิดการทารุณกรรมทางเพศแล้ว ในบางกรณีคนไทยด้วยกันที่ควรจะให้ช่วยเหลือ โอบอุ้ม ประคับประคอง ยังยึดติดกับประเพณีที่ย้อนกลับมาทำร้ายผู้หญิงเองอย่าโหดร้ายและรุนแรงที่สุด โดยการตีตราผู้ถูกข่มขืน การถูกกระทำจากคนในสังคมเดียวกัน (Smith, 2006, p.164) เช่น ถูกถอนหมั้น (SHRF และ SWAN, 2545, น. 95) ถูกสามีด่าว่า “เป็นของเหลือเดนพม่า” (SHRF และ SWAN, 2545, น. 100) จารีตนี้สืบสอดกันมาตั้งแต่สมัยมารดาของเจ้าเฮือนคำ

เมื่อตัดสินใจได้ว่าพวกเธอไม่สามารถเรียกร้องสิทธิในโครงสร้างการเล่าเรื่องแบบสิทธิมนุษยชนตามชนบ หรือสิ่งเหล่านี้มีพื้นที่ที่เธอสามารถเล่าเรื่องให้เกิดประโยชน์สูงสุด การเล่าเรื่องและการให้การผ่านเรื่องเล่าของ บัวหอมและแสงฟ้า เจ้าเฮือนคำ และเจ้านางสุจันติ เป็นการเล่าเรื่องที่ไม่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านรายงานสิทธิมนุษยชน เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบความจริง ตัดทอนเรื่องเล่าให้เข้ากับข้อกฎหมาย หรือข้อถกเถียงที่นักสิทธิมนุษยชนต้องการพิสูจน์ จัดเรียงข้อมูลให้เป็น

ระบบในตาราง และ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อแสดงให้เห็นแบบแผนของการละเมิด หรือพยายามมาคนจำนวนมากเพื่อให้เห็นแบบแผนของการละเมิด ก็ไม่จำเป็น นอกจากการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดเรื่องเล่าของพวกเขา และกรอบของการเล่าเรื่องผ่านรูปแบบวรรณกรรมประเภทต่างๆ และ พวกเขาได้โลดแล่นในฐานะ “นาย” ของเรื่องเล่าของตนเอง เป็นผู้หญิงที่มีชื่อเสียงเรียงนาม มีเลือดเนื้อ ชีวิตจิตใจที่ต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเอง และในนามเพื่อนร่วมชาติ โดยการอาศัยการสร้างคามทรงจำร่วมผ่านการอ้างอิงหลักไมล์ทางประวัติศาสตร์ เช่น อาณานิคม สัญญาปางโหลง การรัฐประหารของเนวิน การเข้าป่าของนักศึกษาและพลเรือน ขุนล่า ฯลฯ เพื่อสร้างความทรงจำร่วมในในเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตที่สะท้อนประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของตนเอง ในบริบทประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมของชนชาติ (S.Smith & Watson 1992, p. xvii) แต่ละคนยังรักษาความเฉพาะตัวจากจุดยืนของตนเองที่วิพากษ์ คล้อยตาม คัดค้าน หรือยืนยันประวัติศาสตร์กระแสหลัก และ การละเมิดสิทธิมนุษยชน ให้กับผู้อ่านจำนวนมากได้รับรู้เรื่องราวของพวกเขาอย่างต่อเนื่อง โดยต่อต้านภาษาและไวยากรณ์แห่งความเป็นเหยื่ออย่างได้ผล โดยการใช้การปรับเปลี่ยนและความเคลื่อนไหวของพหุอัตลักษณ์ (S. Smith, 2006, pp. 163-164, p.173) ทั้งเป็นแม่ เป็นภรรยา เป็นผู้ถูกกักบริเวณทางการเมือง เป็นเจ้าหญิง หรือมหาเทวี เป็นทหารหญิง เป็นนักกิจกรรมด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ในขณะที่ทุกคนเป็นประจักษ์พยาน ให้การเล่าถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในรูปแบบต่างๆ และเป็นนักกิจกรรมสิทธิมนุษยชน ที่เผยแพร่ความจริงจากมุมมองของตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้ เข้าใจ เห็นอกเห็นใจ เรื่องราวที่เกิดขึ้นนอกวาทกรรมและบริบทของความรู้สิทธิมนุษยชนว่าด้วยการละเมิดสิทธิของผู้หญิงจึงซับซ้อน และแสดงให้เห็นปัจจัยอื่นๆ ที่มีบทบาทสำคัญไม่แพ้การหาผู้กระทำผิดเพื่อรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยกระบวนการทางกฎหมาย